

XVII. évfolyam
10. szám
ROMALAP
2009. október
Ára: 300 Ft

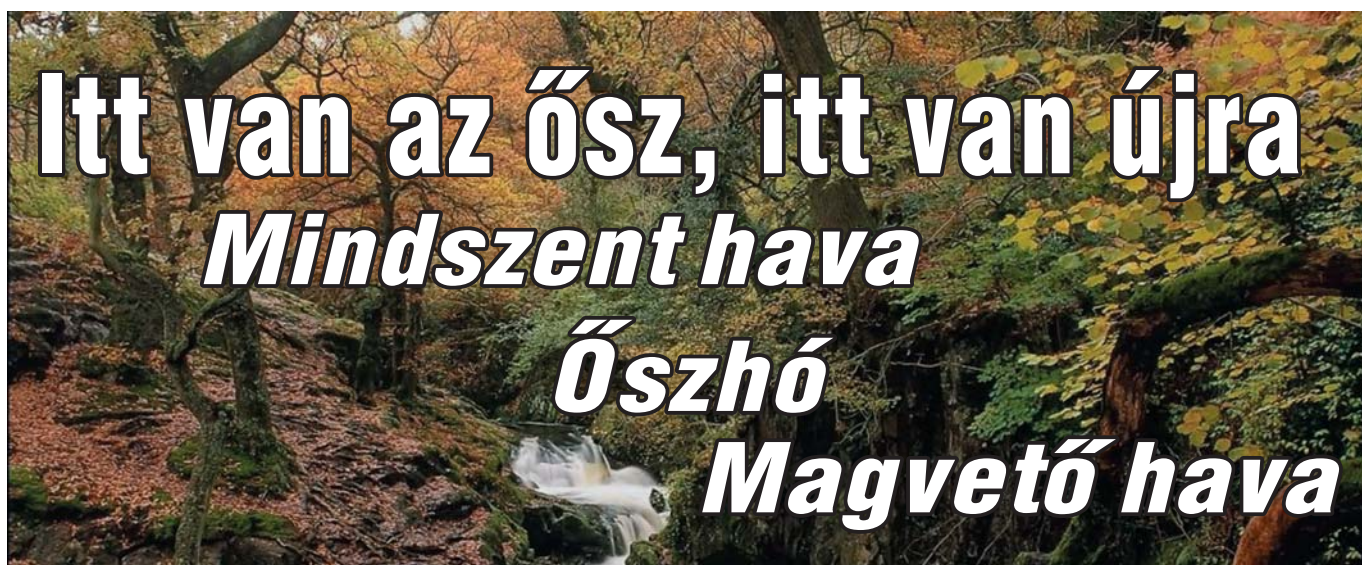

ÚJ CIGÁNYPOLITIKA

LD
„LUNGO DROM”

HOSSZÚ ÚT

Hónapunk neve a latin October, azaz a „Nyolcadik” hónapnévből ered, mivelhogy a régi római naptárban az évkezdő márciustól számítva ez volt az év nyolcadik hónapja. Eljött a szüret, a kukoricafosztás ideje, amely során a munkavégzés és az ünneplés szorosan összefonódott. E hónapunk is számos jeles nappal büszkélkedhet.

Zenei világnap, idősek világnapja: október 1.

Az 1975-ös UNESCO-határozat óta a zene világnapja. Ez a nap a zeneművészet legnagyobb alakjaira emlékeztet, segíti a különböző kultúrák zenéinek jobb megismerését. Sok helyen szerveznek ilyenkor különleges koncerteket, bemutatókat.

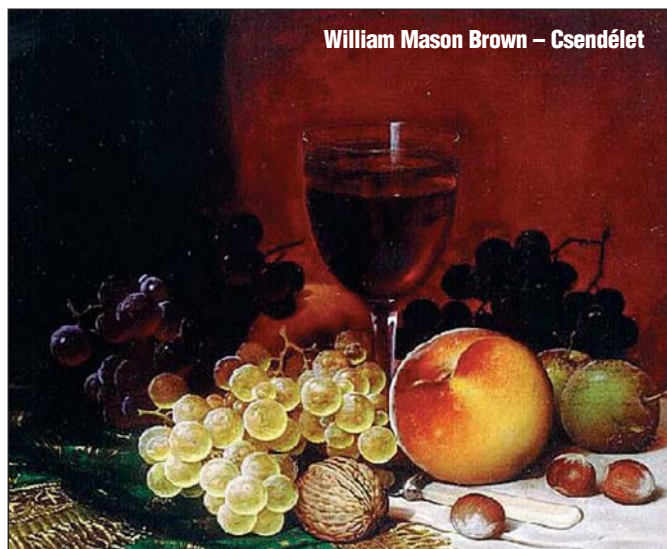
E napot az ENSZ közgyűlése 1991-ben az idősek világnapjává is nyilvánította.

Petra napja: október 2.

A hagyomány szerint október másodika az első lomhullató nap, amikor a növények levetik szín pompás „ruhájukat”, mi emberek pedig elkezdhetünk gondolkodni, vajon holnap milyen vas-tag kabátot vegyünk fel...

Assisi Szent Ferenc napja, állatok világnapja: október 4.

Szent Ferenc Assisi városában született 1181-ben. Gazdag családból származott, de miután részt vett a keresztes hadjáratban, tapasztatai a korábbi gazdag életmódjától való elfordulás irányába sarkallták. Neve a századok alatt összeforrt a szegénységgel, a szeretettel, az alázatossággal és az irgalommal. A szeretetet hirdette, azt, hogy tisztelettel, méltó módon kell bálnunk környezetünkkel, a világ minden élőlényével.

William Mason Brown – Csendélet

Neve napját és környékét az őszi búza vetésének és a szüret idejének tartják. A Mura-vidéki és szlavóniai földművesek a Ferenc-nap körüli hetet **búzahétnak** nevezik.

Az Állatok világnapjául is ezt a napot választották meg, Magyarországon 1991 óta rendezik meg. Célja, felhívni a figyelmet a **felelős állattartásra**, hiszen állatot tartani nagy felelősség.

A gazdasszonyok e napon nyírfaágat tettek a fészekbe, ha ilyenkor ültettek kotlóst, hogy a csirkék el ne pusztuljanak. Úgy vélték, a nyírfaág megvédi őket az ártó, gonosz hatalmaktól.

Űrkutatás világhete: október 4–10.

Az ENSZ 1999-ben nyilvánította ezt a hetet az űrkutatás világhetévé. A kezdő nap 1957. október 4-ére emlékeztet, ugyanis ekkor állították Föld körüli pályára a **Szputnyik-1** nevet viselő első mesterséges holdat. Az űrkutatási hét végét jelző idő-

ROMA LAP
Megjelenik havonta.

Megjelenik havonta a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Közalapítvány támogatásával. Kiadja: az „Oktatási és Továbbképzési Központ” Alapítvány 5000 Szolnok, Aranka utca 3. – Telefon: 06-56/420-110 – Fax: 06-56/514-331 – Levelezési cím: 5000 Szolnok, Aranka utca 3. – e-mail: otka77@citromail.hu – Internetcím: www.lungodrom.hu
A lapot szerkeszti a szerkesztőbizottság. – Tervezőszerkesztő: Gudmon András

Felelős kiadó: Farkas Flórián

Címlapon: fotóösszeállítás a MTA konferenciáról

Nyomdai munkák: KARCAGI NYOMDA KFT.

Felelős vezetők: Márkusné Tankó Orsolya és Nagyné Tankó Tímea ügyvezető igazgatók

ISSN 1216-982X

pont 1967. október 10-ére utal, mert ekkor lépett hatályba a világűr békés felhasználásáról szóló Alapelv-szerződés, mely talán a legfontosabb az ide vonatkozó nemzetközi szerződések közül. A szerződéshez eddig 93 ország csatlakozott, Magyarország még a kidolgozás esztendejében, 1967-ben.

Aradi vértanúk napja: október 6.

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc bukása, a világosi fegyverletétel után **Aradon végezték ki a magyar honvédség tizenkettő tábornokát, és egy ezredesét.** Ugyanezen a napon végezték ki Pesten Batthyány Lajos miniszterelnököt. Róluk emlékezünk e napon.

Az Aradi vértanúk napját a kormány 2001-ben nemzeti gyásznappá nyilvánította.

E napot az Építészek Világszövetsége **az építéset világ-napjává** nyilvánította, melyet hazánkban 1988-ban ünnepeltek először. Célja, hogy ráirányítsa a figyelmet az emberi környezet meghatározó építészetre.

Nemzetközi madármegfigyelő napok: október első hétvégéje

Az Európai Madármegfigyelő Napok már több mint tíz éve kerülnek megrendezésre. Célja, hogy megismertesse az embereket a **madárvédelem** fontosságával, illetve az e célt szolgáló szervezetek munkájával.

Dénés napja: október 9.

Dénés a tizennégy **segítő szent** egyike, vértanú. Kínzások után lefejezték Párizsban a Mártírok hegyén (ma Montmartre). A legenda szerint a szent saját fejét a hónalja alá véve saját lábán ment a sírjába. Az emberek fejfájás esetén szoltak hozzá és kérték a segítségét.

Terézia napja: október 15.

Az egyik legjelentősebb női szent a XVI. században élt Avilai Szent Teréz. E nap az ország több vidékén **asszonyi dologtiltó nap** volt, ilyenkor az asszonyok nem moshattak, és nem süthettek kenyeret sem.

Sok helyütt volt **szüretkezdő nap**, Egerben az őszi szüretkezdetet Teréz-szedésnek is nevezik.

Ugyanakkor e napot a **fehér bot napjának is hívják**, melynek célja, hogy felhívja a figyelmet a vakok és a gyengén látók sajátos helyzetére.

A kenyér világnapja: október 16.

A kenyér az étkezés egyik fő eleme, a legalapvetőbb táplálék. A Pékek Világszövetsége a kenyér jelentőségére szerette volna felhívni a figyelmet, amikor döntött a világnapról. Hazánkban e nap segítő jelleget is ölt, hiszen a Magyar Pékszövetség minden évben megajándékoz egy-egy intézményt termékeivel. Az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete, a FAO kezdeményezésére október 16-a az éhínség elleni küzdelem napja.

Füstmentes nap: október 17.

Ma már törvénybe foglalva elsősorban helyileg korlátozzák a dohányzást, a nemdohányzók védelme érdekében azonban egyre több nyilvános helyen betiltják azt, hiszen a dohányzás káros hatásai nem csak a dohányosokat veszélyeztetik, de a környezetükben tartózkodók is szenvednek tőle.

Szent Vendel napja: október 20.

Vendel a legendák szerint remeteként élt, majd pásztor lett, végül életének alkonyán egy kolostor apátja volt, s így is halt meg. A pásztorok védőszentjének tartják, ha egy állat elpusztult, azt mondták: „viszi Vendel az állatot”.

Neve napján országsszerte rendeztek pásztorünnepet, alakjáról búcsújárásokkal, dudaszóval, körmenettel emlékeztek meg.

Orsolya napja: október 21.

Orsolya a legenda szerint breton királylány volt, aki azzal a feltétellel ment volna férjhez pogány vőlegényéhez, ha az megtér, és 11 000 szűz kíséretében Orsolyával utazik zárandokútra. A vőlegénye teljesítette kívánságát. Amikor azonban hazafelé hajóztak római zárandoklatukról, megálltak az ostromlott Kölnben. Mindnyájan itt lettek haláluk.

Orsolya napja **időjósoló nap**. Azt mondják, ha ilyenkor szép az idő, akkor Karácsonyig meg is marad: amilyen Orsolya, olyan lesz a tél. Az asszonyok úgy vélték, hogy Orsolya napján mindenképpen le kell szedni a káposztát, mert ki tudja, milyen időjárás következik.

A magyar néphagyomány szerint Somló hegyen e napon kezdték meg a szüretet.

A Magyar Köztársaság napja: október 23.

E napon emlékezünk meg az 1956-os forradalomról, melynek hatására megindulhatott Magyarországon a demokratikus átalakulás. A forradalom és szabadságharc kezdőnapját, illetve a **köztársaság 1989-es kikiáltásának napját** az országgyűlés 1990-ben nemzeti ünnepé nyilvánította.

Dömötör napja: október 26.

Dömötör ókeresztény vértanú volt, napját a juhász év zárónapjaként tartották számon az ország nyugati felében (az ország keleti felében ez a Vendel napja volt). Sokfelé ezen a napon számtalok el a juhászok gazdáikkal, meghosszabbították vagy megszüntették a szolgálataikat. A juhászok elszámolását bezáró többnapos mulatságot nevezték **juhászbálnak, juhásztornak, juhtornak, juhdermációnak és dömötörözésnek** is. Volt, hogy az ilyenkor szokások mulatozás egy egész hétig is eltartott, ezt nevezték **dömötörhétnek**.

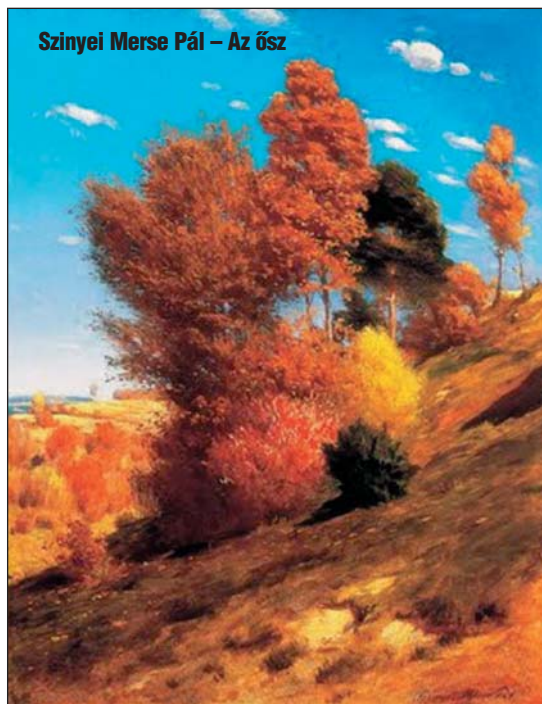
Napjához fűződő szólás: „Neki minden nap Dömötör napja vagy” azaz bizonytalan a sorsa, de azt is jelenti, hogy részeg.

Simon–Júdás napja: október 28.

A hegyaljaiak ilyenkor kezdték el a szüretet. A hozzá kapcsolódó szőlősgazdáknak szóló „regula” szerint: „Rég felírta Noé Tokaj-hegy ormára: Hegyaljai kapás, várj Simon–Júdásra!”

Mindenszentek előestéje: október 31.

Hazánkban kevésbé ismert és még kevésbé ünnepelt Halloween napja, a boszorkányok, kísértetek és egyéb szellemek ünnepe ez. Ugy hitték, hogy a lelkek ezen az éjjel vándorolnak a holtak birodalmába. A sütőtöklámpás lett az idők folyamán a Halloween legfontosabb jelképe.

A hónap hírei • A hónap hírei

CSALÁDI NAP ÉS JÓTÉKONYSÁGI KONCERT HÁTRÁNYOS HELYZETŰ GYEREKEKÉRT

♣ *Jobb velünk a világ* címmel a hátrányos helyzetű emberek megsegítésére szervezett jótékonysági koncerten vehettek részt az érdeklődők október 18-án a Papp László Budapest Sportarénában. A közönség autentikus roma zenei csoportokat, sérült előadókat és a *Nemadomfel Együttes* műsorát is hallhatta.

A jótékonysági rendezvény célja a Borsodban élő, hátrányos helyzetű gyerekek felzárkóztatását segítő programok létrehozása. A szervezők olyan napköziket szeretnének életre hívni az aprófalvakban, ahol a legszegényebb sorban élő kisgyermek megismerkedhet a többi között bizni egymásban, önmagukban, célokat kitűzni és küzdeni azokért. A tervek szerint a program elsőként a Borsod megyei Szendrőládon indul, amely lakosait tekintve a legfiatalabb átlagéletkorú település az országban.

EP JELENTÉS A ROMA STRATÉGIÁRÓL 2010-BEN

♣ Nyílt napot tartott az Európai Bizottság regionális politikáért felelős főigazgatósága a „Régiók és Városok Európai Hete” keretében. *Járóka Livia* néppárti EP-képviselő a rendezvényen elhangzott beszédében hangsúlyozta, hogy a romák integrációja minden tagállam gazdasági érdeke.

A képviselőnő hangsúlyozta, hogy az antidiszkriminációs és emberi jogi megközelítés mellett, a romák társadalmi befogadásának gazdasági és pénzügyi vonatkozására is kellő hangsúlyt kell helyezni. Az integráció ugyanis nem csupán erkölcsi kötelesség, hanem egyben az ország elemi gazdasági érdeke, hiszen a többségi társadalom előregedésével párhuzamosan a legnagyobb kisebbséget alkotó romák száma dinamikus

nő, és például Magyarországon egyes várakozások szerint az évszázad közepére meghaladja majd az aktív népesség felét.

NEMZETKÖZI CIGÁNYFESZTIVÁL

♣ *Szirákon* rendezték meg az I. Nemzetközi Cigányfesztivált október 10-én, a Nógrád megyei településen hagyományteremtő szándékkal szervezett fesztivál jótékonysági rendezvény is lesz egyben.

Az esemény színvonalát a rangos előadóművészekből álló fellépő gárda is jelzi, fellépett a fesztiválon többek között *Bangó Margit, Korda György és Balázs Klári, Bódi Gusztó és Margó, Liszter Sándor és a Vadrózsák, Benke Laci bácsi, Choli-Daróczi József vagy Szakcsi Lakatos Béla.*

Az esemény fővédnökei *Mága Zoltán* hegedűművész, a máltai lovagrend tagja és *Pataki Attila* előadóművész, akik a program létrejöttének támogatásában és lebonyolításában is komoly szerepet vállaltak. A fesztivál célja elsősorban a cigány kultúra bemutatása, ismertebbé tétele, a hagyományok megőrzése, megismertetése.

ROMA INTEGRÁCIÓ – SÓLYOM LÁSZLÓ: A TÖBBSÉG EGYÜTTÉRZÉSE ÉS ÉRTELMES MUNKA IS KELL

♣ A többség együttérzése és értelmes munka is kell a romák integrációjához – jelentette ki *Sólyom László* köztársasági elnök az Európai Bizottság Foglalkoztatási, Szociális és Esélyegyenlőségi Főigazgatósága szervezésében zajló *Az EU alapok szerepe a roma integráció elősegítésében* című budapesti konferencián. „A gyerekek pusztán összeültetése egy osztályba nem old meg semmit” – fogalmazott.

A köztársasági elnök bírálta az eddig javasolt, szerinte túl általánosan megfogalmazott elképzeléseket a romák integrációjára. Személyes tapasztalatát idézve elmondta, hogy a romák „agyon vannak kutatva. Voltam olyan cigány településen, amelyet több mint egy évtizede

megszálltak a szociológusok”. A roma integrációhoz a többségi társadalom részéről empátiára, együttérzésre van szükség a kisebbség sorsa és nehézségei iránt. „A kisebbségnek viszont követnie kell az ország jogi és erkölcsi normáit” – mondta Sólyom László, hozzátéve, hogy a cigányság számára az integráció egyben a modern társadalomba való belépés is.

BENCZE: EGY ÉVNÉL IS TÖBB TELHET EL A VÁDEMELEÉSIG

♣ Egy év vagy annál is több idő telhet el, amíg vádat emelnek a romagyilkosságok gyanúsítottjai ellen az országos rendőrfőkapitány szerint. A rendőrségnek, illetve a Nemzeti Nyomozó Irodá-

nak az az érdeke, hogy az ügyet minden részletre kiterjedően felderítse, tisztázza a motívumokat, a cselekedetek pontos mozzanatait, pillanatait, minden érintettet utolérjen, ez pedig sok időt vesz igénybe.

Bencze József hangsúlyozta, hogy a gyanúsítottakkal szemben beismerő vallomásaik nélkül is elegendő megdönthetetlen bizonyíték áll rendelkezésre a vádemeléshez. A bizonyítékok zárt láncolatot alkotnak, az ügy vádképessé tehető.

A ROMÁK NEM KÉRNEK BAJNAI ÍGÉRGETÉSÉBŐL

♣ Kampányfogásnak, felelőtlen ígéretésnek tartják a Győr-Moson-Sopron megyei romák Bajnai Gordon kijelentéseit a 100 hazai cigánytelep felszámolásáról, a lak-

TIZENKÉT ÉV BÖRTÖNT KAPHAT KOLOMPÁR ORBÁN

♣ Lapértésülés szerint összevonta Kolompár Orbán három bűnügyét a Kecskeméti Városi Bíróság. Ha mindháromban bűnösnek találnák, akár 12 évi szabadságvesztésre is ítélik. Mint ismert: újabb büntetőügyben emelt vádat az ügyészség az Országos Cigány Önkormányzat elnöke ellen.

A vádirat szerint Kolompár és 5 társa 145 és fél millió forint pályázati pénzt költött el jogosulatlanul, kiadásai egy részét pedig fiktív számlákkal igazolták.

A Kiskunmajsai Cigány Érdekképviselői Szervezet és más roma szerveződések még 2006 februárjában kötöttek szerződést a Munkaügyi Minisztériummal hátrányos helyzetűek munkahelyteremtésére. A 225 millió forintos pályázati keretösszegeből 145 és fél millió forintot hívtak le. Azért nem többet, mert addigra az Országos Foglalkoztatási Alap vizsgálatot indított.

Az Országos Cigány Önkormányzat elnöke két másik ügyben is vádlott: az egyikben 10 millió forint munkahelyteremtésre szánt pénzt használtak fel jogosulatlanul, a másikban pedig sikkasztás és a számvitel rendjének megsértése a vád ellene, mert az önkormányzat pénztárából felvett 5 millió forintot nem fizette vissza.

DANCS ELÍTÉLTKÉNT IS ROMA VEZETŐ MARADT

♣ Megismételt első fokon három év, öt hónap letöltendő szabadságvesztésre ítélte az Országos Cigány Önkormányzat (OCÖ) általános elnökhelyettesét, a Roma Polgárjogi Mozgalom (RPM) Borsod-Abaúj-Zemplén megyei elnökét a Sátoraljaújhelyi Városi Bíróság. Az ítélet nem jogerős, ám Dancs Mihály ügye így is előbbre tart Kolompár Orbán OCÖ-elnöknél, aki még „csak” többszörös vádlott.

Folytatólagosan, társtettesként, üzletszerűen elkövetett, jelentős kárt okozó csalás büntette, illetve nyolcrendbeli, társtettesként folytatólagosan elkövetett magánokirat-hamisítás vétsége miatt kapott három év, öt hónap börtönbüntetést Dancs Mihály általános OCÖ-alelnök, Horváth Aladár roma polgárjogi harcos közeli munkatársa. A sátoraljaújhelyi bíróság egyúttal szabadlábra helyezte Dancsot, aki azért volt előzetes letartóztatásban, hogy biztosítva legyen jelenléte a tárgyalásokon, illetve ne tudjon ismét a tanúkkal összebeszélni.

Dancsot mint építési vállalkozót olaszlisztkai szocpollakás-építési tevékenységéért Sátoraljaújhelyen egyszer már elítélték három és fél évre, de eljárási hibára hivatkozva a másodfokú bíróság „visszadobta” az ügyet.

A vádiratban megfogalmazott típusú csalások lényege: a vállalkozó életveszélyes állagú „roma fantomházakat” épít. Ezekbe az igénylő sohasem költözik be, ám az építési vállalkozó a lakhatási engedély kijárása után az építőanyagokat elbontja, és másutt újabb lakhatatlan házakat épít több cigány család helyzetét végképp ellehetetlenítve. [...]

Dancs Mihály egyébként hűen követi Kolompár Orbánt abban, hogy nem mond le tisztségeiről. [...]

Korábban megírtuk, Dancs RPM-szervezete tavaly is, idén is nyertes pályázóként ügködhetett, illetve ügködhet a kétes kimenetelű cigánytelep-felszámolásokban, a szociális és munkaügyi tárca roma főosztályvezetője, Ürmös Andor jóvoltából.

hatási körülmények javításáról és a roma integrációs folyamat felgyorsításáról.

2004-ben és 2005-ben egymilliárd, majd 500 millió forintot ígértek a szocialisták a telepek megszüntetésére, de ebből a rászorulóknak semmit sem éreztek.

Azzal, hogy a kormány az általános megszorítások ide-

jén ígér pénzeket a romáknak, a gyűlöletet is erősíti velük szemben.

Összeállítottuk:
a C-press,
a Hír Tv,
a Magyar Nemzet,
az MTI, a Romnet
és a Teol
hírei alapján.

A hónap hírei • A hónap hírei

Új cigánypolitika

A Magyar Tudományos Akadémia székháza adott helyet október 21-én a „Lungo Drom” Országos Cigány Érdekvédelmi és Polgári Szövetség és a Batthyány Lajos Alapítvány közös szervezésében megrendezésre kerülő konferenciának, amelyen megvitatásra került a Lungo Drom cigányság felemelkedését célzó programja. Az ügy fontosságára való tekintettel bővebb formában adjuk közre a konferencián elhangzottakat.

Granasztói György történész, a Batthyány Lajos Alapítvány elnöke:

A Batthyány Lajos Alapítvány évek óta együttműködik a Lungo Drommal. Együttműködésünknek köszönhető többek között az a Felhívás, amely a cigány társadalom súlyos helyzetére hívja fel a figyelmet. A Felhívás nagy visszhangot kapott, mert különleges megértést, kiállást és összefogási szándékot jellemzett a magyar értelmiség körében a cigányság sorsának jobbítása érdekében. 2009 tavaszán „Mind magyarok vagyunk!” címmel jelentős konferenciát is szerveztünk ennek jegyében az Országház felsőházi termében, s jelen konferencia is az aláírókkal történő együtt gondolkodás folytatását célozza.

A tudomány palotájában, nem túl gyakran kerül sor a

cigányság problémáinak szakszerű tudományos elemzésére, most erre teszünk kísérletet annak a problémakörnek a kapcsán, amelyet a Lungo Drom elkészült programja kínál. A politikai viták keretei közül kiemelve, lényegében a magyarországi cigányság problémáival, döntően a cigányság képviselői által összeállított elképzelés elemzését szeretnénk elvégezni.

Felhívom a figyelmet arra, hogy jelen konferenciával egyidejűleg megjelenő Magyar Szemle teljes melléklete a cigányság sorskérdéseivel foglalkozik.

Pálkás József, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke:

Amikor helyt adtam, helyt adok ennek a konferenciának a Magyar Tudományos Akadémián, akkor azt hi-

szem, hogy akadémiánk alapítójának, Széchenynek a megelégedésére járok el, hiszen ezt az intézményt a magyar nemzet felemelésére, a magyar nemzet előtt álló legnagyobb problémák megoldásának elősegítésére hozták létre. Amikor ezt az intézményt létrehozták, akkor is számos nagy probléma állt a magyar nemzet előtt. Talán mondhatom azt, hogyha Széchenyi István ma élne, akkor a magyar nemzet egyik legnagyobb problémájának tartaná a magyar cigányság helyzetét, felemelkedését. Ehhez a kérdéshez ma Magyarországon minden felelős értelmiséginek úgy kell hozzáállnia, hogy kilépve végre a politikai csatározásokból, kilépve végre abból, hogy sokat beszélünk valamiről és kevés tényleg, megoldást elősegítő tett születik. Remélem, hogy ez a tanácskozás, az itt elhangzó gondolatok hozzájárulnak ahhoz, hogy ezek a gondolatok, amelyek közül bizonyára van néhány új – és remélem, van néhány új –, tettekre válthatók.

Minap egy európai uniós konferencián hosszasan tárgyalták, hogy az Európai Unió forrásait centralizálni kell, mert az európai nagy társadalmi problémák megoldásához olyan kutatások és olyan erőforrások kel-

lenek, amelyeket az Unió tud megoldani. Én akkor ott elmondtam és itt is elmondom: az igazán nagy társadalmi problémák, azok nemzeti szinten jelentkeznek. Nemzeti szinten jelentkezik a cigányság problémája is.

Az, hogy cigány honfitársaink, akik anyanemzet nélkül, anyaország nélkül részei, államalkotó részei a magyar nemzetnek, ténylegesen meg kell, kapják azt a támogatást, ami ahhoz szükséges, hogy a XX-XXI. századi körülményeknek megfelelően tudjanak illeszkedni, részesei lenni a magyar társadalomnak, a magyar nemzetnek, a magyar államnak. Mi az, amit ebben a dologban tennünk kell? Álmodozások és ködös ábrándok helyett a cigányság számára munkát kell biztosítanunk. Olyan munkát, amelyet itt és most el tudnak végezni. Nem álmodozni, hogy tíz év múlva majd milyen lesz a high-tech, hanem itt és most, munkát kell tudnunk biztosítani cigány honfitársainknak azért, hogy a felemelkedésben részt vegyenek. Ők a felemelkedésnek nem valamiféle kívülálló résztvevői, akiket válluknál, kezük-nél fogva majd felemelünk. Nekik kell biztosítani azt, hogy részt vegyenek ebben a felemelkedésben. Ez a felnőtt cigány lakosság számára munkát, a cigány gyer-

mekek számára oktatást jelent. Ez a két legjelentősebb feladat. Ezt a két jelentős feladatot kell konkrét lépésekkel megoldani. Olyan konkrét lépésekkel, amelyek nélkülözik a politikai demagógiát, nélkülözik azt, hogy ezt a kérdést politikai üggyé tenné bármelyik magyar politikai erő.

Szent-Györgyi Albert annak idején a háború után azt mondta, hogy most a politikai problémák túl nagyok ahhoz, hogy ezt csak a politikusokra hagyjuk. Én nem emelném magam Szent-Györgyi Albert mellé, de megjegyzem, ez a probléma túl nagy ahhoz, hogy csak politikai problémaként, csak politikai eszközökkel megoldható legyen. Ezt társadalmi, össztársadalmi eszközökkel kell megoldani. Minden honfitársunknak részt kell vennie ennek a problémának a megoldásában, és ez csak akkor lehetséges, ha a magyar értelmiség ebben a kérdésben összefog. Összefog a kialakuló cigány értelmiséggel abban, hogy segítsünk a felemelkedésben, de ez olyan feladat, amelyet a cigányság aktív részvételével kell megoldani.

Én azt remélem, hogy ez a konferencia hozzájárul ahhoz, hogy egy elfogulatlan, szakszerű párbeszéd és ennek nyomán megoldási javaslatok alakuljanak ki a foglalkoztatás és oktatás kérdéseiben. Természetesen vannak más fontos kérdések, például a cigány kultúrával kapcsolatos kérdések.

Ezek az emberek érezzék azt, hogy nem valamiféle kegyet gyakorol a többségi társadalom, hanem eminens érdekei szerint jár el akkor, amikor segít cigány honfitársainak abban, hogy ennek a felemelkedésnek aktív résztvevői legyenek. Érezzék azt, hogy ők maguk részesei ennek a felemelkedésnek. Egy

nemzet – a magyar nemzet – saját magától lett nagy és erős nemzet Európában. Ennek a nemzetnek részei a magyar cigányok. Tegyük meg mindent azért, hogy ők maguk is úgy érezzék, hogy egy emelkedő részei ennek a nemzetnek. Azt remélem, hogy ehhez a konferencia hozzájárul. Ehhez jó és kiegyensúlyozott, a szakmai keretek között maradó tanácskozást kívánok.

Gazsó Ferenc szociológus, egyetemi tanár:

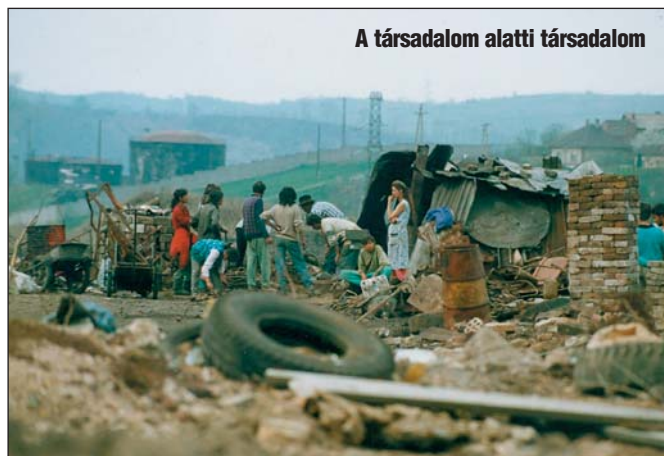
Ezt a rendkívül bonyolult jelenséget, amit a cigányság társadalmi problémája jelöl, a társadalmi makroviszonyok és folyamatok felől közelítem meg. Ez nem egy teljes körű megközelítés, tehát nem fogja át a probléma valamennyi aspektusát. Úgy vélem azonban, hogy egy reális program megalapozása szempontjából ez a nézőpont és megközelítés teljességgel elhagyhatatlan. Mégpedig azért, mert mint minden más társadalmi probléma, a cigányság problémája is a társadalom egészébe ágyazódik, és azoknak a viszonyoknak a hatásai által meghatározott, amelyek a társadalmi folyamat egészét jellemzik. Létezhet természetesen sajátos etnikai szempontú megközelítés is, és ez is elengedhetetlen, de az egyik nem helyettesítheti a másikat. A cigány probléma olyan makro társadalmi viszonyok keretei között jelenik meg Magyarországon, amikor kialakult az elmúlt két évtizedben egy szélsőségesen polarizált társadalom, amely a társadalom csaknem egyharmadát ellehetetlenített léthelyzetbe, szociológiai műszóval az underclass (*underclass* = „társadalom alatti társadalom”) közé sorolta.

Egy olyan kedvezőtlen társadalmi helyzet alakult ki,

amelynek az a szociológiai sajátossága, hogy a társadalom peremére sodródott társadalmi csoportok önerőből nem tudnak ebből kiemelkedni. Tehát integrálódásuk, élethelyzetük valaminő javulása a társadalmi viszonyok általános javulásával kapcsolódik egybe, és ennek keretein kívül nem nagyon képzelhető el. Ezt külön szeretném hangsúlyozni, illúzióknak tartok ugyanis minden

kor sokan úgy gondolták, hogy időleges, átmeneti jelleggel, ez azonban tartósnak bizonyult. Ez a folyamat az összlakosság egyötödét, a cigány népességnek pedig a több mint hetven százalékát érintette.

Ezért teljesen igaz az a megállapítás, amely a programjavaslatban is szerepel, hogy az ilyen átalakulásnak – tehát ennek az újkapitalista átalakulásnak – a legna-

olyan megközelítést, amely elégségesnek, kielégítőnek lát valamilyen általános társadalmi összefogást, pláne az értelmiségnek a mobilizálhatóságát ennek a problémának a feloldása érdekében. Ez nélkülözhetetlen természetesen, de nem elégséges a probléma kezeléséhez, hiszen a problémák strukturális gyökerűek és természetűek, mélyen beágyazódnak a magyar társadalom jelenlegi gazdasági, társadalmi működésébe.

Magyarországon a rendszerváltozás folyamatának már az első periódusában lezajlott egy olyan drasztikus gazdasági és társadalmi átalakulás, amely körülbelül másfél millió embert szinte egy csapásra kiszorított a társadalmi integrációból, megszüntette a létfenntartáshoz szükséges munkavégzés lehetőségét számukra, tehát tulajdonképpen kisodorta őket a normális társadalmi működés keretei közül. Ak-

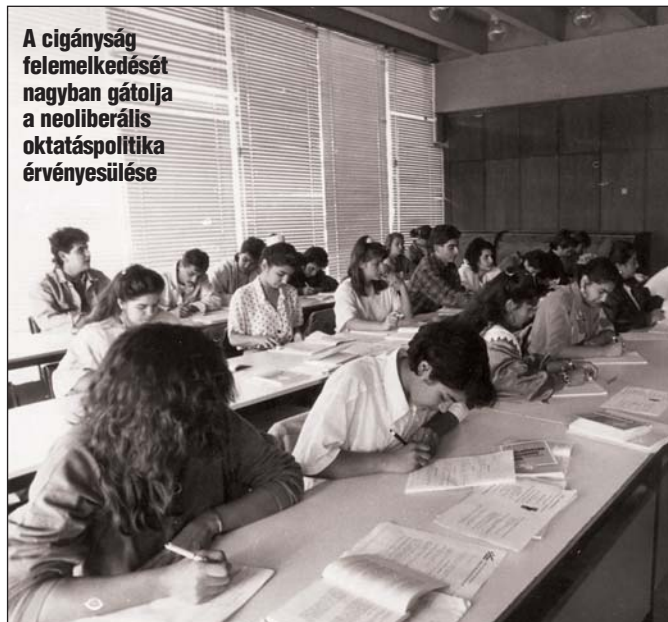
gyobb vesztese valóban a cigányság volt. De ezzel a dolog még nem ért véget, mert jött a második nagy underclassosodási hullám Magyarországon, amely összefüggött a mezőgazdaság összeomlásával, a falusi bázison működő termelőüzemek megsemmisítésével, széthordásával, s amely újabb több mint tízszázaléknyi embert sodort ki a társadalmi munkamegosztásból. A mezőgazdaság bázisán kialakuló termelőtevékenység eltartó képessége az összlakosság csaknem 20 százalékát érintette, ez 2000-re 4-5 százalékra zsugorodott.

A probléma az, hogy e helyett a veszteség helyett nem jelent meg semmi. A munkaerőpiac befagyott, Magyarországon a befogadóképesség az elmúlt húsz esztendőben semmit nem növekedett. Egyáltalán nem növekedett, legfeljebb szerkezete változott igen erőtel-

jesen. Ez a szerkezetváltozás a cigányságnak nem kedvezett, mert az úgynevezett alacsony hozzáadott munka felől a magasabb hozzáadott értékű munka felé módosult, tehát a nagyobb szaktudást és képzettséget igénylő

magyar cigányság az underclass aljára került.

Mi a kérdés ezek után? Hogyan lehet innen kijutni? Miképpen lehet felemelkedni ebből a helyzetből? Milyen esélyek vannak erre?

munkafajták felé módosult a szerkezetváltozás.

A cigányság kárvallotta továbbá annak is, hogy Magyarországon kialakul egy zárvány társadalom. Vagyis vannak olyan települések, ahol a gazdasági tevékenységnek nincs bázisa vagy az egyedüli munkaadó az önkormányzat, és ahol az emberek számára tulajdonképpen nincs olyan lehetőség, hogy bekapcsolódjanak egy társadalmi dinamikába. Nem jelenik meg beruházási tőke, nem indulnak el társadalmi gazdasági folyamatok. Magyarországon sok ilyen zárványtársadalom van és ezeknek a jelentős részében a cigányság koncentrált formában jelenik meg. Lezajlott egy olyan folyamat, amely során a cigányság olyan településekre sodródott, amelyek nem rendelkeznek semmilyen erőforrással, nem is érintette meg őket a társadalmi átalakulás pozitív gondolata, és itt sűrűsödnek a társadalmi problémák. Ennek folytán tehát a

Előadásomnak sajnos az az alaptézise, hogy a magyar újkapitalista berendezkedés a cigányság társadalmi integrációjához, felemelkedéséhez, élethelyzetének javulásához nem kínál semmilyen struktúrális előfeltételt. Semmilyen. Se ilyet, se olyat. Nemcsak számukra nem kínál, hanem a harmincszázaléknyi underclass számára sem, hiszen a rendszer ezt a társadalmi helyzetet szüntelenül konzerválja és újratermeli. Ezért a cigányság problémáinak bármilyen kezelése vagy változása összefonódik a rendszerkorrekció igényével. Rendszerkorrekció nélkül, tehát ha a dolog így marad, így működik tovább, semmilyen felemelkedési remény nincs, más társadalmi csoportok számára sem. Sőt, az egész magyar társadalom számára sincs akkor esély, hogy a jelenlegi válságszituációból egy felzárkózó, modernizációt jelentő emelkedő pályára lépjen. Magyarországnak ilyen pályára kellene áll-

nia, de ez a rendszer működésének átfogó és alapvető korrekcióját igényli. Szerintem ez a cigánypolitika lényege. Ennek kikényszerítése, kikövetelése a lényeg, hiszen a cigányság társadalmi sorsa, emelkedésének lehetőségei teljes egészében összefonódnak az ország sorsával és emelkedésének lehetőségével. Ezért teljesen értelmetlen a cigányságot szembeállítani a többségi nemzettel és úgy képzelni, hogy valami külön utaknak a bejárásával bizonyos problémák megoldhatók lennének.

Valóban igaz, hogy az egyik ugrópont a foglalkoztatás. Mégpedig a munkaerőpiac befogadó és eltartó képességének számottevő bővülése. Ha ugyanis az marad az alap tény, amit most konstatalok, hogy a magyar munkaerőpiac, a munkaképes népesség 53–57%-át képes befogadni, akkor a cigányságnak nincs esélye a munkaerőpiacra való bejutásra – mint ahogy más társadalmi csoportoknak sincs –, hiszen minden második ember kívül reked a munkaerőpiacon. Legalább tíz százalékponttal kellene növelni a foglalkozás összvo-lumenét. Szeretném hangsúlyozni azokat az elképzeléseket és programokat – én ezeket szituatív programoknak nevezem –, amelyek nem kapcsolódnak feltétlenül a munkamegosztás általános bővüléséhez, de esélyt kínálhatnak meghatározott településeken, régiókban ahhoz, hogy a cigányságot, vagy esetleg más csoportokat is ki lehessen mozdítani ebből a tisztán eltartotti létformából, tehát a kirekesztettség extrém helyzetéből. Ez azonban nem perspektivikus megmozdulás feltétlenül – lehet annak a része is, azzá is válhat –, hanem a problémának olyan kényszerkezelése, ami abból

a szándékból és törekvésből fakad, hogy legalább javítsunk a helyzeten.

Ezért az első konzekvencia, amit a magam részéről levonok, hogy a cigánypolitika középpontjában elsődleges törekvés kell, hogy legyen a magyar gazdaság dinamizálásának igénylése és követelése, olyan gazdaság- és társadalmpolitika kialakítása, amely a gazdasági növekedést – elsősorban a hazai gazdaság dinamizálása révén – javítja. Ez teljesen egybeesik a cigányság érdekeivel, az országérdekkel, és annak a lehetetlen helyzetnek a feloldásával, hogy Magyarország e tekintetben, nemcsak az uniós átlagtól, hanem a környező országok helyzetének mindegyikétől rosszabb helyzetben van.

A másik ugrópont az oktatás lenne. Erről rengeteg beszéd zajlik, állandóan ezzel foglalkoznak, akik a cigánykérdésről valamit mondanak. Rendszerint leszűkítik egyetlen mondanivalóra, a szegregáció felszámolására.

Az alaptézis a következő: a cigányságot a magyar oktatási rendszer, a települési önkormányzatok, a jobboldal, stb. szegregálja, és amíg ez a szegregációs politika meg nem szűnik, addig a cigányság meg van fosztva attól a lehetőségtől, hogy olyan oktatásban részesüljön, amely biztosítja számára azoknak a tudásjavaknak és képességeknek a megszerzését, amelyek a magyar társadalomban jelenleg bármilyen foglalkozás, munkakör betöltéséhez, státusz eléréséhez nélkülözhetetlenek. Ez a gondolatmenet a velejéig hibás felfogás.

Arról van szó, hogy Magyarországon olyan oktatási rendszer működik, amely a legteljesebb mértékben alkalmatlan és képtelen bármilyen társadalmi eredetű

egyenlőtlenség enyhítésére vagy ellensúlyozására. A társadalmi egyenlőtlenségi rendszer ezt a legnagyobb erővel leképezi és újratermeli. A PISA-vizsgálatok mutatják, hogy Magyarországon az iskolai tanulmányi előmenetel és teljesítmény 97%-ban az induló szocio-ökonomiai helyzettől függ. Mit akarnak egy ilyen oktatási rendszerrel? Ez csak arra jó, hogy az előnyöket átörökítse, a hátrányokat konzerválja, miközben futószalagon önti magából a funkcionális analfabétákat, hiszen minden száz gyerek közül huszonöt funkcionális analfabétaként jön ki a rendszerből. Ez az alapvető probléma. Nem olyan oktatási rendszer működik, amely képes és alkalmas arra, hogy azokat is hozzásegítse a társadalomban státuszra váltható tudás- és képességtöke megszerzéséhez, aki családi, társadalmi viszonyaiból adódóan nem örökölnék ilyet. Az iskola adhatná meg számukra ezt a tudást és képességtökéket, ha erre az iskola alkalmas és képes lenne.

Csak hogy itt nem ilyen oktatási rendszert alakítottak ki a rendszerváltozás menetében, hanem ennek éppen az ellenkezőjét. Az állam mindenekelőtt megszabadult az ellátási és tudásközvetítő feltételrendszer kialakításának a feladatától. Rátestálta az iskolafenntartást és működtetést a helyi hatóságokra, és ezáltal abszolút függővé tette a pedagógiai kínálat lehetőségét és tartalmát az iskolafenntartó hatóság teherherviselő képességétől, illetve a helyi redisztribúciót csináló emberek belátó képességétől. Ez semmi másra nem jó, mint arra, hogy a települési egyenlőtlenségeket, az anyagi ellátottsági különbségeket is mereven leképezze. S aki azt gondolja, hogy elegendő például a nyírségi iskolákban tizenöt cigánygyereket tizenöt nem

cigánnyal összeültetni és azok majd egymást szocializálják, annak semmiféle megalapozott elképzelése nincs a tudásközvetítés, a képességfejlesztés nagyon is bonyolult menetéről.

Teljesen új oktatáspolitikára lenne szükség. Egyrészt olyanra, amely megfékezi, megállítja a teljesítménylejtőre sodródott magyar oktatási rendszer folyamatos lecsúszásának folyamatát. Tudjuk, hogy ez mit jelent: a PISA-vizsgálatok mutatják, hogy az elmúlt húsz esztendőben a magyar általános iskolai képzés egy rendkívül nagy utat tett meg lefelé, és egy szakadék alján kötött ki. Ha kivonjuk az erőforrásokat az oktatási rendszerből, ha a pedagógusokat egyfolytában az elbocsátással fenyegetjük, ha a települések egy részét iskolátlantani akarjuk, mindenáron újabb és újabb kísérleteket teszünk erre, akkor ebből a dologból nem alakul ki olyan rendszer, ami erőforrás gyarapító rendszerként működne. Az iskola erőforrás-gyarapító, de nem azok számára, akik semmiféle erőforrással nem rendelkeznek. Ezért tehát nem szabad felülni a szegregációs propagandáknak, azoknak a kísérleteknek, amelyek arra irányulnak, hogy ezt az egész nagy megoldatlan problémát leszűkítsék az együttoktatás vagy különoktatás kérdésére, amely önmagában egy nagyon komplikált és szakmai kérdés is.

A probléma lényege, hogy van-e olyan oktatás és képzés, amely a gyermekek lehetséges fejlődési üteméhez igazodó differenciált képzést tesz lehetővé. Differenciáltan, mert nem saját örökseivel van dolga az iskolának, hanem nagyon is differenciált hozománnyal, poggyással jönnek a gyerekek az iskolába. Tehát, van-e

ilyen differenciált lehetőség vagy nincs? Jelenleg nincs. Főleg nincs ott, ahol a cigány gyermekek többségben vannak. De máshol sincs.

Ennek a megteremtését a programban nagy hangsúllyal kellene kiemelni. Nem létezik olyan társadalmi érdem, amely előbbre való lenne, mint a hatékony oktatási rendszer feltételeinek megteremtése. Ezek a feltételek jelenleg nem adóttak, így nincs olyan pedagógusképzés, nincs olyan iskolaszervezési modell, nincsenek olyan feltételek az iskolában, amelyek ehhez nélkülözhetetlenek és szükségessé lennének. A feltételek kialakulásával kellene az egész dolgot kezdeni. Nem arról van szó, hogy a feltételek megvannak, csak rosszul sáfárkodnak velük, hanem arról, hogy ezeknek a feltételeknek a nagymérvű vagy majdnem teljes hiánya van. Ezért van az, hogy ha valaki valamire vinni akarja, az beírja a gyerekét a második iskolarendszerbe.

Magyarországon vannak ugyan az általános iskolák, de az általános iskolás gyerekek 60%-át különórára járatják a szülők, mert mindenki tudja, hogy aki valamilyen jobb színvonalú középiskolába akarja a gyermekét beírni vagy szeretné, hogy oda bekerüljön, ahhoz nem elég az, amit az általános iskolában tanul. Ilyen formán tehát leképeződik ebben a rendszerben a társadalomban meglévő jövedelemkülönbség rendszer is. Aki fizetni tud, az meg tudja oldani a gyerek igényes oktatását, aki nem, az pedig ezen is kívül reked. Ez egy szélsőségesen igazságtalan és egyenlőtlen rendszer, kimondom: ez annak köszönhető, hogy Magyarországon az oktatásban meghatározó módon a neoliborális megközelítés és politika

érvényesül, s amíg ez így lesz, semmiféle változás nem fog bekövetkezni sem a cigányság oktatásának helyzetében, sem az iskola társadalmi teljesítőképességének alakulásában. Miben érdekelt tehát a cigányság? Ennek a helyzetnek a megváltoztatásában. Ezt nyilvánvalóvá kellene tenni számukra is, mert ez ma nem nyilvánvaló.

A cigánypolitikát nem érdemes tisztán etnikai politikaként kezelni. Nem termékeny, nincs értelme. A cigánypolitikát a makro politika részeként kell mindenekelőtt megközelíteni, azokkal a specifikumokkal, amelyek a cigány létből fakadnak. Annak semmi értelme, hogy a cigánypolitikát a társadalom egészétől elválasztva, mint valami önállóan kezelhető, tehát minden más körülmény, kedvezőtlen alakulás közepette realizálható dolgot képzeljük el. Rengeteg ilyen program készült, felsorolni nem tudom, hogy mennyi. Tessék meg nézni, hogy mi az eredmény! Ez így nem fog működni a továbbiakban sem, fordulatértékű változásra van szükség.

Foglalkoznunk kell az etnikai léthez kötődő sajátos problémákkal is, mert ilyenek léteznek. Egy társadalmi csoport, ha évtizedekig ki van rekesztve a társadalmi integrációból, ha nincs esélye a kiemelkedésre, a felzárkózásra, az emberhez méltó élet elérésére, akkor olyan pszichikus folyamatok is kialakulnak és lejátszódnak, amelyek társadalmi szempontból ismét negatív dolgokat halmoznak. Hiszen ha én kirekesztett vagyok, perspektívtalan, ha nincs esélyem semmire, akkor miként reagáljak az engem körülvevő társadalomra? Csak nem gondolják, hogy úgy reagálok, hogy be akarok eb-

be mindenképp illeszkedni? Nem. Akkor agresszióval reagálok, anómiás magatartással. Felszaporodnak a nem kívánatos magatartási viselkedési minták és formák, mert nincs kötőanyag, nincs az integrációt megalapozó viszony és helyzet. Ezért vannak olyan veszélyes folyamatok és jelenségek, amelyek ennek a léthelyzetnek a következtében felduzzadnak, felszaporodnak. Tulajdonképpen követésre kínált mintaként jelennek meg, vagyis szocializációs szerepre tesznek szert a társadalomban.

A problémákat elég hosszasan lehetne még taglalni. Most abban a helyzetben vagyunk Magyarországon, hogy amúgy is egy gazdaság- és társadalompolitikai fordulat szükségessége előtt állunk. Ez a dolog, ez a bolt – hogy így fogalmazzak – eddig üzemeltethető volt, láttuk hova vezetett: egy mély társadalmi válságba. Ez tovább már nem megy. Alapvető fordulat nélkül nincs esély Magyarországon, még ennek a kvázi stabilitásnak a fenntartására sem. A fordulat abszolút szükségszerű és elkerülhetetlen, és ennek a fordulatnak a keretei között esély lehet a cigányság élethelyzetének és társadalmi integrálódásának kedvező alakítására is.

Kulin Ferenc irodalomtörténész, egyetemi tanár:

A hétköznapi létkérdéseinkről nehéz úgy szólni, hogy ne érintsünk olyan napi politikai problémákat és érzékenységeket, amelyek nem nevezhetők tudományos problémáknak. Ebben az épületben ezt a szempontot különösen tudomásul kell venni, ezért szeretném megjelölni azt a határvonalat, aminek a mentén most megpróbálok elmozdulni és mozogni. Tudniillik, el lehet

kerülni a személyeskedő és pártpolitikai megjegyzéseket, de nem lehet elkerülni egy ilyen probléma elemzésekor a politikum értelmezését. Két alaptétele volt Gazsó professzor úr előadásának, amelyik mélyen beleszállt a politikum, a politika felségterületébe, az egyik, amikor azt mondta, hogy az újkapitalizmusnak semmiféle feltételrendszere nincs, amely segíthet megoldani a problémáinkat, a másik tétel pedig az volt, amikor azt mondta, hogy ennek a mára kialakult helyzetnek a döntő vagy egyik döntő oka a neoliberais szemlélet.

Én pontosítanék, azt mondanám, hogy egy neoliberais doktrína, amely meghatározta az elmúlt két évtized társadalompolitikáját és ezen belül a cigánypolitikát. Miközben tehát örömmel, megnyugvással konstatálhatjuk azt, hogy sok minden történt az elmúlt húsz évben, amely folytatható a cigánypolitikában is, azt kell rögzítenünk, hogy fordulópont-hoz érkeztünk. Ha nem tudunk ezen a szemléleti kereten radikálisan változtatni, akkor nincs esélyünk, hogy biztató eredményeket érjünk el. Ennyiben fogom én is a politikum kérdéseit érinteni.

Az első megközelítési módom egy történeti szempont. Bármennyire is úgy tűnik, hogy a cigány kérdés egy specifikusan modernizációs, huszadik századi és ráadásul specifikusan a rendszerváltás utáni állapotnak egy nyomasztó kérdése, akik a kérdés történetiségével foglalkoztak, pontosan tudják, hogy több évszázadra visszanyúl, nemcsak a magyar cigányság helyzetét illetően, hanem a magyarság helyzetét illetően is.

Utalok két klasszikusra. Kazinczy Ferenc az 1800-as

évek elején Erdélyből szülőföldjére hazakocsikázván azon elmélkedett, hogy miért van szembeutó különbség az erdélyi százfalvak és a magyar falvak minősége között. Miért van az, hogy az egyik faluban cseréptető, kőből épült házak, tiszta utcák vannak, a másik faluban pedig nádtető, vályog, sár, por, mocsok van. Azt merem mondani, hogy amit Kazinczy leír csaknem kétszáz évvel korábbi állapotainkról, az körülbelül olyan különbséget jelez két kultúra között, mint amilyen különbséget ma egy nyírségi magyar falu és egy nyírségi cigány vég között lehet megállapítani. Nem akarom senkinek sem az érzékenységet ezzel bántani, sőt éppen azt akarom érzékelteni, hogy ha a magyar történelemben van rá példa, hogy egy sok évszázados hátrányt 100–150 év alatt le lehet dolgozni, akkor van rá esély, hogy ezt más népcsoport is meg tudja tenni. A kérdés az, hogy miért volt ez a nagy különbség a két kultúra között és hogyan tűnt el?

Sokáig nem tűnt el, hiszen a másik példa, amire utalni akartam, Illyés Gyula XX. századi megjegyzése a dunántúli sváb falvak és magyar falvak különbségéről. Lényegében ugyanerről van szó. Vagyis azok a fajta kulturális fékező erők, amelyeket a mai magyar társadalom többnyire csak a cigányságban vél felfedezni, ezek a fékező erők ott voltak és nagyon sok esetben még ma most is ott vannak a magyar társadalomban. Mi van ennek a hátterében?

Kétszáz évvel ezelőtt rázuhant Magyarországra a modernizáció kényszere. Meg kellett próbálni felzárkózni egy másfajta világhoz, másfajta kultúrához, mint amiben évszázadokon keresztül élt. Ezt a fajta felzárkózást nem tudta másként elvégez-

ni, minthogy a saját természetéhez, a saját kultúrájához integrálta a külsőt.

Egy fontos fogalmi észrevételt tennék. Nagyon sokat beszélünk az integráció fogalmáról. Az integráció fogalma azt a képzetet kelti bennünk, hogy valakik integrálnak felülről, kívülről, többnyire a többség integrál valami kisebbséget, valami alacsonyabb minőséget. Kölcsey Ferenc, a XIX. század első harmadában ezzel a problémával szembesülve mondta azt a gyönyörű gondolatot, hogy „Nem jó úton kezdtünk a rómaiaktól tanulni, ahelyett, hogy saját világunkban sajátunkká tettük volna az ő értékeiket. Az ő világokba költöztünk átall, de ott egészen fel nem találhatván magunkat, örökre visszapillangunk, s itt is, ott is idegenek maradunk.” Vagyis miről beszél? Arról beszél, hogy integrálni, felzárkózni egy másik kultúrához csak belülről lehet. Integrálódni kell, nem azt kell várni, hogy integrálnak. Integrálódni kell! Meg kell, hogy szülessen bennünk az igény, hogy fel akarunk zárkózni, hogy fel akarunk emelkedni!

Nem akarom ezzel az észrevétellel csökkenteni a többségi társadalom felelősségét. Ahhoz, hogy a cigányságban ez az igény, ez a szemlélet megerősödjék, ahhoz természetesen a többségi társadalomnak nagyon nagy gesztusokat, és nagyon nagy erőfeszítéseket kell tennie. De el kell, hogy érkezzon az a pillanat, amikor belobban a cigány társadalomban a fékezhetetlen vágy, hogy civilizálódni, kulturálódni, polgárosulni akar.

Én azért beszélek nyugodtan erről a kérdésről, mert egy korábbi tanácskozásunk – aminek az volt a szlogenje, hogy *mind magyarok* vagyunk – azt jelentette számomra, hogy a magyar ci-

gányság többségének nincs olyan ambíciója, hogy a magyarságétól eltérő irányba próbálna fejlődni, felemelkedni. Én ezekre a meglévő, legalábbis a cigány értelmiség, a cigány vezetők által vallott elvekre, értékekre támaszkodnék, amikor ebben a kérdésben optimista vagyok.

Történeti visszatekintésről beszéltem. Egyetlen kiegészítést teszek. A dinamikusan fejlődő korszak, amelyik kezdte megoldani a magyar történelemben a sok évszázados elmaradásból adódó problémákat, a reformkor volt, és tudjuk, hogy volt egy óriás, akinek többek között ennek az épületnek a létét is köszönhetjük. Széchenyi István *Hitel* című könyvében rázta fel a kortársakat. Széchenyi Istvánnak volt egy kebelbarátja, Wesselényi Miklós báró. Mielőtt Széchenyi megírta volna azt a könyvét, amelyikben arról beszélt, hogy mi a baj az életünkben, mi a baj a világunkban, mi a baj a társadalom szerkezetében, a gazdaságban, azelőtt Wesselényi arról beszélt, hogy mi a baj a gondolkodásunkban, a szemléletünkben. Ő azt a címet adta a könyvének, hogy *Balítéletekről*.

Ahhoz, hogy egy Széchenyi jöjjön és elmondja, hogy mit kell tenni, ahhoz előbb meg kell fogalmaznunk azt, hogy magunkban mit kell tenni, mit kell megváltoztatni ahhoz, hogy utána kívül a világban tenni tudjunk valamit. Mert rettenetes sok balítélet van bennünk, és lehet, hogy ezek között van néhány olyan, amelyeknek a megítélésében vita lenne közöttünk.

Az egyik ilyen balítélet valóban a szegregálódás, a szegregációval kapcsolatos fogalomhoz kapcsolódó nézeteknek a tarthatatlansága.

Pontosabban, maga a nézet balítéleteket tükröz. Mire gondolok? Tegyük konkrétabbá ezt a fogalmat abban az összefüggésben, ahogy ezt manapság használni szokták. Igen, az oktatásban kerül ez elsősorban elő, és többnyire, mint vád a többségi társadalommal, a politikával, az oktatáspolitikával szemben. Van raszszizmus, van idegengyűlölet, mindig volt, mindig lesz. A kérdés nem az, hogy van-e, hanem, hogy milyen mértékű, és, hogy igaz-e, hogy ezeknek a nemtelen tulajdonságoknak a következtében állt elő az a helyzet, ami előállt.

Arra, hogy mennyire nem igaz, a neoliberális kritikusainknak a tanulmányai is rávilágítanak. Arról beszélnek, hogy a 90-es évek elején 2–2,5% volt azoknak a cigánytanulóknak az aránya, akik idegengyűlöletből fakadó szegregáció áldozatai lettek, mert ok nélkül kerültek úgynevezett kiegészítő iskolákba. (Ez az arány azóta felszökött 4–5%-ra.) Ez tűrhetetlen. Minden olyan konkrét eset, amikor bizonyítható, hogy egy gyermekkel méltatlanság, igazságtalanság történik, azt korrigálni kell.

A 95% problémája ezek szerint nem ennek tulajdonítható. Akkor minek tulajdonítható? Nem a szegregációnak, hanem a szegregálódásnak. Itt van egy hosszú idő óta tartó folyamat, az aprófalvasodás folyamata, ami a cigányság elszigetelődéséhez vezet. Az aprófalvakban a cigány többség létrejöttére vagy sokhelyütt a tisztán cigány lakosú falvak esetére utalok. Vagyis a legnagyobb trend, hogy van egy olyan gazdaságpolitikának tulajdonítható tendencia, amely a cigányság elszigetelődéséhez vezet. Ezt az elszigetelődést pró-

bálja kezelni, gyógyítani egy neoliberális politika az oktatásban. Nem lehet! Ez balítélet. Én nem mondom, hogy ez gonoszság, nem mondom, hogy agyafürtség, azt mondom, hogy ez balítélet.

Az okok másutt vannak, máshogy kell őket kezelni. Nem azt jelenti ez, hogy az oktatásra és a cigány oktatásra nem kellene különös módot fordítani, sőt éppen azt jelenti, hogy sokkal több gondot kell fordítani, csak a sorrendet pontosan kell látni és követni. Ez csak fontossági sorrend, de nem időrendi sorrend.

Tudniillik a másik, amit én balítéletnek tartok, az az ugyancsak a neoliberális doktrínához kapcsolódó fel fogás, mely szerint a sok-sok cigány probléma közül ki kell emelni az oktatást, hiszen az a gyermek, aki nem kapja meg a megfelelő oktatást, az tíz, húsz, harminc év múlva nem fog tudni elhelyezkedni a munkaerőpiacon. Ez igaz, csak nem a teljes igazság. Miért nem a teljes igazság?

Nyomasztó statisztikák szólnak arról, hogy azokban az esetekben, ahol sikerült az oktatáspolitikában már valamit elérni, tehát kiemelni a cigányokat az oktatáspolitikai gettóból, ugyanazzal a gonddal találkozunk: nem jutnak munkához. Nem arról van szó, hogy az oktatás mindent megold. Az oktatás csak akkor old meg valamit, ha ezzel párhuzamosan zajlik a településpolitikának, a gazdaságpolitikának és az egészségpolitikának a korrekciója. Az oktatáspolitikát önmagában nem lehet kiemelni. Lehet egy szakmai közönség előtt arról beszélni – ha éppen pedagógusok vagyunk –, hogy nekünk ez a legfontosabb, de a cigányság szempontjából ez egyenrangú fontosságú a

többivel. Csak egyidejűleg és csak konkrétan!

Csak konkrétan. Mit értek ezen? Azt, hogy hivatkoznak arra liberális barátaink, hogy a PISA-vizsgálat tanúsága szerint nagyon jól bevált az integrált oktatás módszere, mert ahol integrált módon oktatnak, ott a cigánygyerekek sokkal jobbak fejlődnek és a nem cigány gyermekek számára semmiféle hátrányt nem jelent. Ebben is van igazság, hiszen ha megnézzük azokat az adatokat, amelyekre utalnak, kiderül, hogy Szegeden, Hódmezővásárhelyen fel tudnak mutatni ilyen eredményeket. De nem tudnak felmutatni ilyen eredményeket az aprófalvakban. Miért nem? Azért, mert a szegedi, a hódmezővásárhelyi cigányság azon a rétegeiben végezték a vizsgálatot, amelyek közelebb vannak egy polgári-sultabb életformához, és ahol ez a differencia a cigány és nem cigány között nem jelentkezik olyan élesen. Így lehet a statisztikákkal manipulálni. Mire világít ez rá? Arra, hogy az integráció, mint megváltó módszer nem megoldás. Arra, hogy ha egy terembe zárunk 8–12 éves keresztül különböző képességű, különböző háttérű gyerekeket, az csak oda vezet, hogy 8–12 év után fél analfabétán jönnek ki mindannyian az iskolából. S, hogy a politika könnyítsen a lelkiismeretén, alacsonyabb pontszámmal beengedi őket a felsőoktatásba. Azt kérem, hogy ezt ne fogadják el! Követeljük, követeljük a politikától, az oktatáspolitikától, hogy ott nyújtson segítséget, ahol a segítség eléri a képességeknek megfelelő legmagasabb képzést.

Az integráció mindenképp előtti egy kultúrához, kulturális értékekhez, ismeretek birtoklásához való viszonyt jelenti. Nem egyszerűen a

fizikai együttlétet. Félreértés ne essék, nem arról van szó, hogy ezt az eredményt a fizikai szegregálással kellene elérni. Nem, de nem kell attól kétségbe esni, hogy bizonyos típusú oktatások, órák, foglalkozások szegregáltan folynak, más típusú oktatások pedig integráltan folynak. Tehát a két elvnek valamiféle szintézisére volna szükség.

Miben látom a kitörés és a megoldás lehetőségét? Nyilvánvaló, ha a gazdaságban gyökeres változás nem történik, akkor nincs előre lépés. Ha a médiában gyökeres változás nem történik, akkor ugyancsak nincs remény semmire. Mit jelent ez? Azt, hogy egy új média-törvénynek, vagy a média-törvény módosításával bekövetkező változásoknak garantálnia kellene azt, hogy a cigányság nagyobb arányban legyen jelen a médiában. Nem egyszerűen a számára gettószerűen biztosított csatornákon, a kereskedelmi csatornák botrányműsorai-ban, hanem a közmédiában.

Ahogy az amerikaiak törvényi rendelkezésekkel elérték azt, hogy filmekben, reklámokban nem lehet bizonyos százaléku néger származású jelenléte nélkül műsort készíteni, ezt itt is meg kellene valósítani. Nem fog áttörni a többségi társadalom felé ez az akarat, ha a média nem segít ebben.

Összefoglalva tehát, az előrelépés lehetősége egy ideológiai fordulat lezárásában, egy gazdaságpolitikai fordulat kezdeményezésében és egy médiapolitikai változás kikényszerítésében áll.

Széles Gábor nagyvállalkozó, médiacsoport-tulajdonos:

A munkahelyteremtés és az oktatás a két leg súlyosabb, s így a legfontosabb

probléma ma Magyarországon. Azt gondolom, minden ország alapköve a vidék: hogyan néz ki a vidéke, mennyi munkahelyet tud teremteni, milyen gazdálkodást folytat. Köztudott,

hogy míg nyugaton a termőföldeknek az 50%-án folytatnak nagyüzemi gazdálkodást, nálunk a 90%-án. Ez a családi gazdálkodás teljes leépülését eredményezte. Olyan kormányprogramra van szükség, amelynek fontos eleme a vidék felzárkóztatása. A vidék felzárkóztatása pedig teljes mértékben összefügg a cigányság felzárkóztatásával. Olyan technikákat kell kidolgoznunk, amelyek által a cigányság egyenlő esélyekkel tud a többségi társadalommal a vidék-, a falufejlesztési programokba bekapcsolódni. Miért kiemelten fontos ez a cigányság számára? Azért, mert a cigányság 80–90%-a vidéken él.

Ha az elmúlt 18 év munkahelyteremtő programjait tekintjük, a KSH adatok azt mutatják, hogy mindössze 300 ezer munkahely jött létre összesen, amely nagyrészt a multinacionális cégek javára írható. Ugyanakkor vannak, akik ezzel egyidejűleg egymillió munkahely megszűnéséről beszélnek. Az országunknak már nem elég a multinacionális cégek idecsábítása, a jelenlegi súlyos társadalmi feszültségeket ezzel nem lehet meg-

oldani. Dualista gazdaságpolitikára van szükség. Adjunk például falvanként 10 millió forintot falufejlesztésre. A költségvetés szintjén ez az összeg elenyésző. Így lehetne viszonylag rövid idő

alatt 100–200 ezer munkahelyet teremteni a cigányság körében, amely egyúttal hatalmas fejlődést is jelentene egy-egy falu életében. Újra megjelenhet a főlíasátor, az önellátó élelmiszertermelés, a tejfeldolgozás, a kisvágóhid, a helyi piacon a stand megteremtése, stb. Ezek a háztájiban létrehozott munkahelyek sokkal értéke sebbek, mint az összeszerelő üzemek által nyújtott munkahelyek, hiszen családról családra fog öröklődni a foglalkozás, helyben nyújtanak munkát a többi településbeli embernek.

Balog Zoltán, a Magyar Országgyűlés Emberi Jogi, Kisebbségi, Civil- és Válsági Bizottságának elnöke:

Én egy látszólag mellékes dologról fogok beszélni. Egy olyan dologról, ami nem oldja meg a magyarországi cigányságnak a problémáját, de azt gondolom, hogy ahhoz, hogy egyáltalán eljussunk oda, hogy a megoldásról beszéljünk, ahhoz beszélni kell róla. Ez nem más, mint a beszéd, a beszédmód. Az, hogy hogyan beszélünk egy problémáról, az alapve-

tően meghatározza azt, hogy eljutunk-e a megoldásig, vagy növeljük a bajt vele. Azt gondolom, hogy Magyarországon az elmúlt másfél, két évben egy olyan beszédmód kezdett kialakulni a magyarországi cigányságnak a problémáiról, ami tovább rontja a helyzetet. Azt a helyzetet, amit a korábbi beszédmód is megfelelően rongált már.

Az én tézisé az, hogy ha nem találjuk meg a megfelelő hangütést, a megfelelő beszédmódot erről a kérdésről, akkor a legjobb intézkedések is az ellenkezőjükre tudnak fordulni. Beszélni kell arról, ami bevitte ezt a problémát a politikai diskurzus, a média közepébe. Nagyon fontosak voltak azok a magától értetődőségek, amelyeket kimondtak az előző előadók, amit nagyon ritkán hallunk a médiában, azt, hogy ez nem a cigányság problémája, hanem közös problémánk, mindannyiunk közös problémája. Ez az evidencia sehol nem hangzik el például, hogy nemcsak a cigányság szegregálódik, hanem maga a probléma szegregálódik. Mintha a cigányság problémája olyan speciális probléma lenne, hogy ha arra valamit célzottan juttatunk, vagy beszélünk róla, akkor attól meg fog oldódni.

Mi az, ami politikailag korrekt, mi az, ami politikailag megengedett? Ma Magyarországon ezzel kapcsolatban – elég régóta már, különösen a média és a politikai diskurzus világában – kialakult egyfajta véleményterror. Azt is mondhatnám, hogy egy szekuláris inkvizíció, ami azt jelenti, hogyha bárki letér arról a nagyon keskeny ösvényről, ahol ezekről a dolgokról lehet beszélni, akkor az azonnal a politikai támadások céltáblájává válik, és azonnal rasszistának minősül. Ez

nemcsak Önöket érintheti, hanem másokat is, mondok egy példát. Én megértem azt, hogy sikerült úgy szerepelnem az Egyesült Államok Külügyminisztériumának a honlapján egy azon évben, mint az egyik legveszélyesebb rasszista Magyarországon, mint antiszemita, és mint az egyetlen tisztességes jobboldali, aki felszólalt a rasszizmus ellen. Ezt a mutatványt ajánlom mindenkinek. Ez semmi másból nem következik, mint abból, hogy kik határozzák meg, hogy mit lehet, és mit nem lehet mondani, és hogyan lehet erről beszélni.

Ez a fajta beszéd-mód megakadályozta azt, hogy nevén nevezzük a problémákat. Éppen ezért nem érte el az érintetteket az üzenet, miszerint tudunk róla, hogy baj van, és próbálunk érte tenni valamit. Nem ez az üzenet érte el az érintetteket. Az üzenet vagy nem érte el

egy időben, de alapvetően nem jutott el az érintettekhez az, hogy akiknek az a dolga, hogy ezeken az ügyeken segítsenek, azok értik ezt a dolgot. Vagy hamis üzenetek jutottak el az érintettekhez, vagy talán az az üzenet, hogy nektek csak jogaitok vannak és kötelességeitek nincsenek. Ezek voltak a rossz üzenetek. Most, ezzel a PC-vel, ezzel a *politikailag mi a megengedett*-tel szakított egy politikai irányzat és egy részben médiatámogatással rendelkező politikai irányzat, amelyik elkezdte a cigány bűnözés emlegetését és ezen a vékony, majd egyre szélesedő csatornán próbálta bejuttatni és eljuttatni az üzeneteit az érintettekhez.

Az érintettek azok, akik ettől a problémától szenvednek, akiknek együttélési problémáik vannak. Vannak közöttük romák az egyik oldalon és nem romák a másik oldalon. Ennek a cigány

tek, akik egyfajta bűnözési típusnak az áldozatainak tekintik magukat, nem kell semmit tenni. Akik egyáltalán áldozatnak tekintik magukat, azok felé pedig azt üzenték, hogy nem ti vagytok a hibásak abban, hogy áldozatok vagytok és nem is mi vagyunk természetesen a hibásak, hanem a cigányok a hibásak, és majd mi meg fogunk védeni titeket velük szemben. Ez egy olyan szintű közösségi kontrollrombolás volt az elmúlt időszakban, ami nagyon súlyos felelősséget vet fel, még akkor is, ha ebből politikai siker születhet. Látjuk – elég szomorú –, hogy ebből ma Magyarországon politikai siker születhet.

Mindennek a kiváltó oka részben az a fajta beszéd-mód, amelyik a politikai elitnek nem engedte meg – vagy önmaga sem akarta –, hogy nevén nevezzen problémákat. Ez részben tiltakozásként jött létre, és tudatosan manipulált egyfajta kocsmaasztali stílussal. A manipuláció lényege, hogy soha nem mondjuk ki, de alapvetően azt sejtetjük, azt érzékeltetjük, hogy valaki csak azért hajlamosabb negatív magatartásra, mert genetikaileg erre kódolt, azért mert cigány, mert zsidó, mert magyar, mert bármi... Kocsmaasztali szinten egy közbeszédben nem lehet beszélni, hiszen ez a félreértést jelenti.

Sok mindent el lehet mondani, valóban vannak román politikusok, vannak magyar rasszisták, vannak cigányok, akik egyébként bűnözők, vannak magyar bűnözők és cigány rasszisták, de alapvetően nem a népcsoport az, amelyiket bűnbakká lehet tenni. Ez történt. Ez természetesen nem mutat a megoldás irányába. Még akkor sem, hogyha feltehetnénk azt a kérdést, hogy nem lehet-e, hogy ennek van va-

lamilyen pozitív funkciója, hiszen végre ez probléma megjelent a maga pórségében és adott esetben, iszonyatában. Azt gondolom, hogy ne dicsérjük meg azokat, akik behozták ezt a politikai közbeszéd, a szembenállás közepébe, hiszen elsősorban a szembenállást erősítették, nem pedig a tudatosítást. Hiszen ha tudatosítottak is, rosszul tudatosítottak, mert szegregálták a cigányságnak a problémáját, miközben világosan hallottuk, hogy az általános deklasszációdnak és a szervezett problémának, a konstrukciós, társadalmi konstrukciós problémának a része.

Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy Magyarországon sajnos létezik egy olyan roma jogvédelem és általános jogvédelem, amelyik szintén szegregálja ezt a problémát, amelyik szintén úgy próbálja beállítani ezt az egészet, hogy semmi másról nincs szó, minthogy, ha nem lennének olyanok, akik ennyire utálnak más népcsoportokat, akkor Magyarországon békesség és boldogság lenne. Miközben azt gondolom, hogy ez következmény és a magyar cigányságnak nem elsősorban a rasszizmus, hanem a kilátástalanság a problémája. Természetesen, ha megszűnik a kilátástalanság, akkor is lesz rasszizmus, hiszen mindig vannak olyan emberek, akik a saját frusztráltságukat másképp nem tudják megélni, vagy nem tudnak rajta túl jutni, vagy nem tudják karbantartani a saját lelki, szellemi, szociális szerencsétlenségüket csak úgy, ha másokat gyűlölnék és utálnak. Akkor azonban ez nem lesz egy társadalmi probléma, akkor majd teljesen világos lesz a konszenzus, hogy nekünk ehhez a dologhoz semmi közünk. Egy nagyon fontos feladat

A magyar kereszténység próbaköve a cigánykérdés

az érintetteket, vagy az az üzenet érte el őket, hogy nem számítotok, nem foglalkoznak, nem törődnek veletek. Ez elsősorban a vidéki Magyarország problémája. A retorika szintjén persze sok minden volt. Volt vidékfejlesztési minisztérium is

bűnözésről szóló közbeszédnek, amelyet próbáltak a közbeszéd részévé tenni, az egyik üzenete az volt, hogy féljete, mert szem előtt vagytok, benne vagytok a célkeresztben. Ez volt az egyik üzenet. A másik üzenet pedig az volt, hogy nek-

az, hogy megtanuljunk és megtanítsunk másokat is úgy beszélni, hogy az érintettek megértsék, hogy értjük a problémájukat. Ez a politikai elitnek és a média elitnek a felelőssége. Nevén kell nevezni a problémákat, esetleg a maguk nyomorában, kiszolgáltatottságában. Ugyanakkor a másik oldalon senkinek sem szabad sérteni az emberi méltóságát.

Most nem fogok kimondani egy nevet, szándékosan, mindenki tudni fogja, kire gondolok. Volt vidéken egy polgármester, aki arról kezdett el beszélni, hogyan ártanak bizonyos emberek adott esetben saját gyermeküknek azért, hogy magasabb támogatáshoz jussanak. Azt gondolom, hogy így erről a problémáról nem lehet beszélni. Ugyanakkor ne legyünk olyan képmutatók, hazugok és önbecsapók, mintha nem tudnánk, hogy cigányok és nem cigányok között nagyon sok olyan édesanya – nem méltó erre a névre – és olyan édesapa – nem méltó erre a névre – van, aki nem tölti be a szülői hivatását, hanem a gyerekének a rovására megpróbál parazita módon túlélni. Gondoljunk például a nyírségi prostitúcióra, ami érint egyébként olyanokat is, akik az egyik népcsoportban vannak és olyanokat is, akik a másik népcsoportban vannak. A kérdés csak az – és ezért kell óvatosan beszélni róla, de beszélni kell róla –, hogy mikor jutnak el az ilyen egyes jelenségek arra a szintre, hogy nemcsak szabad, hanem kötelező általános következtetéseket levonni, és azt mondani, hogy az ország bizonyos területein – nemcsak szociális, hanem szellemi és erkölcsi nyomorban is – bizony vannak olyan szülők – nem méltók erre a névre –, akik ilyen helyzetbe hozzák saját gyermekeiket. Ekkor azonban

van egy tisztességes vita, ami érinti ezt a problémát, és nem egyszerűen megpróbálunk megbélyegezni embereket, vagy rosszindulatú vitából kiragadni mondatokat.

Tehát, úgy kell beszélni, hogy világos legyen, hogy nevén neveztük a problémát, a felelőségeknek, a kötelezettségeknek, a jogoknak a problémáját, másrészt pedig senkinek nem sértjük az emberi méltóságát. Ez nem egy egyszerű dolog, de hát azért vagyunk a politikai elitnek a része, hogy megtanuljunk egy ilyen keskeny úton járni. Ez lenne a kötelességünk.

Ilyen beszédmóddal két dolgot kellene közvetíteni. Az egyik az egy racionális felismerés, hogy nem arról van szó – én ezt keresztény emberként mondom –, hogy szeressük egymást gyerekek, mert minden percért kár, mert akkor minden megoldódik. Nagyon maszszív gazdasági döntésről és egy olyan racionális felismerésről van szó, ami arról szól, hogy csak együtt megy. Lehet, hogy ez kellemetlen az egyik oldalnak is és a másik oldalnak is, de ez a helyzet. Magyarország nem fog soha felemelkedni, hogyha lesz egy olyan réteg, amely akár önhibájából, akár önhibáján kívül, visszahúzza. Együtt fogunk lecsúszni. Most egyébként éppen ez történik. Amikor egy ország csúszik, akik legalul vannak, azok mennek a legmélyebbre. Most erről van szó. Amíg nem fogunk emelkedni, addig nem fog emelkedni a cigányság sem.

Viszont egy nagy kérdés, hogy megértik-e a nem cigányok – szándékosan nem mondok magyarokat, mert számomra a magyar cigányság az természetesen a magyarságnak a része, az

Alkotmány talaján állok –, hogy nem fognak tudni a cigányok rovására emelkedni. Az, amit nem fognak odaadni a cigányoknak, vagy elvesznek tőlük, az nem fog a javukra válni, hanem az ellenükre fog fordulni. Mert az a helyzet, hogy olyan szintű szétesettség fog bekövetkezni az országban, hogy a gettóknak az országa leszünk. A luxusgettóké az egyik oldalon, amelyeket meg kell majd védeni géppuskával és szögesdrótokkal, ugyanakkor körbe kell majd zárni a szegényeket, hogy ne legyenek veszélyesek a gazdagokra. Egy ilyen országban annak sem kellemes élni, akinek pénze van. Egy nagyon kedves jó barátom – német üzletember – él Argentínában, aki azt mondta, hogy soha nem keresett annyi pénzt, mint Argentínában, de eljött onnan, mert elege volt abból, hogy géppisztolyos őrral kellett a gyermekét az iskolába kísérni, és több imát el kellett napközben mondania, hogy a gyermek haza is érkezzon egészségben. Ezért nem kellene riogatni egymást, mert erre felé haladunk, ha nem történik gyökeres változás. Csak együtt, ez az, amit fel kell ismerni, de azok rovására sem lehet cigánypolitikát csinálni, akik nem cigányok, és ugyanazon a szociális színvonalon élnek, mint a cigányok, mert a mélyszegénységben nemcsak cigányok vannak, hanem vannak nem cigányok is.

A racionális felismerés, a mentális változás, vagy úgy is mondhatnám, hogy a lelki fordulat csak úgy fog menni, ha lesz egy elit – politikai, cigánypolitikai, kulturális, média elit –, akik komolyan gondolják a felelősségüket és az egymás iránti elkötelezettséget, amely nemcsak racionális, hanem lelki kérdés is. Minden olyan dolognak óriási szerepe lesz az

elkövetkezendő időszakban, amelyben a cigányok és nem cigányok együtt jelennek meg, lépnek ki a nyilvánosság elé, és nemcsak azt a keserű beismerést mondják, hogy nem megy egymás nélkül, és muszáj valahogy elviselnünk egymást, hanem azt, hogy ebben pozitívum van.

Egyébként úgy gondolom, hogy ez egy kulturális kérdés is: a magyar kultúra – aminek része természetesen a cigány kultúra is – úgy tudja-e közvetíteni a magyar cigányságot és a magyar szegénységet, mint ahogyan a népirok, vagy ahogyan a 60–80-as években a magyar film tudta ezt közvetíteni. A Balkánon született néhány olyan cigány film, ami belülről tesz érdekeltté, s amely úgy érint meg, hogy a cigányság nyomorában, kultúrájának a csodálatosságában ráérzek saját magamra, miszerint ehhez nekem közöm van. Nem az idegenség jelenik meg, hanem az, hogy valahol ez az enyém is.

A 90-es évek elején a magyar társadalomban még olyan szolidaritási érzet volt, hogy filmbeli Isaura rabszolgalány kiszabadítására pénzt gyűjtöttek. Ha a bulvármédia, a szappanoperák képesek ilyen módon érzelmi húrokat érinteni, akkor az igazi kultúra miért nem képes? Az igazi kultúrát miért nem juttatjuk oda? Aki egyszer hallott cigány siratót egy szál hegedűvel, az tudja, mi a fájdalom – nemcsak a cigány fájdalom, hanem a nem cigány fájdalom is.

Van egy csodálatos verse Rilkének, melyben leírja, hogy milyen csodálatos szobor az Apolló szobor. Azt mondja, ha ilyen csodálatos ez a művészeti alkotás, ebből egy dolog következik: változtasd meg érted. Tehát, ha valóban ilyen csodálatos kultúrája van ennek a sokféle embernek, aki együtt él,

akkor másképpen kellene élnünk, mint ahogyan most élünk.

Ellentmondunk ennek a kultúrának, a cigányok és a nem cigányok is. Ezt a mentális változást bemutatni csak kiválasztott csoportok tudják, akik – azt is mondhatnám – egyfajta élcsapat. Bármilyen furcsán hangzik, a java annak a népnek. Elköteleztettek.

Azt gondolom, mint református lelkész, hogy a magyar kereszténységnek a próbaköve a cigánykérdés. Bízom benne, hogy lesz egy olyan kormány, amely azt fogja mondani, hogy most lenne szükség például nyolcezer emberre, cigányokra és nem cigányokra, akik odaállnak az összes forint és program mellé, amit a vidékfejlesztésben, a szociálpolitikában, az oktatáspolitikában, a foglalkoztatásban végrehajtunk. Megtanítja és önmaga is átéli, hogyan kell bánni ezekkel a programokkal. Ha nem lesz emellett a dolog mellett emberi kíséret, egyfajta szeretet, ebből való motiváltság, miszerint segíteni akarok, mert ezáltal egyébként én is épülök, akkor a dolog nem fog működni, bármilyen jó lesz a program. Mindig szükség van olyan elitekre – s remélem, hogy a magyar keresztény egyházak tudnak ilyen eliteket nyújtani, de jöhetnek más világból is, nem kell ennek feltétlenül vallásos gyökerűnek lenni –, akik oda fognak állni a programok mellé. Leginkább az lenne jó, hogyha cigányok és nem cigányok együtt találják ki, hogy hogyan lehet ezeket úgy használni, hogy ne oda jussunk, mint amit az Állami Számvevőszék jelentése mutat, miszerint 120 milliárd forintból 10 milliárd jutott el biztosan a magyar cigánysághoz. Ezt hívják dupla vesztes játszmának. Mert a magyar adófizetők, akikről

elvették azt kérdezik: ilyen sokba kerülnek nekünk a cigányok? Miközben ennek a pénznek a 10 százaléka sem érkezett meg az érintettekhez. Azokra haragszanak, pedig közben ők nem kaptak semmit. Ez részben azért van, mert ez a – nem tudom, hogy önkéntes-e vagy professzionális – segítő világ nem áll a helyzet magaslatán. Részben ő maga is ebből tartja fenn önmagát – ez egyrészt érthető, másrészt problémás dolog –, részben pedig nincs ott azok mellett a programok és pénzek mellett, hogy azok hasznosuljanak és megmutassák a kiutat, és ne újratermeljék a nyomorúságot.

Lányi András író, egyetemi oktató:

Célzott cigánypolitikai eszközökkel aligha lehet már a magyarországi cigányság helyzetét rendezni, csak a magyar gazdaság-, oktatás-, biztonság- és szociálpolitika rendszerének a megújítása jelent valamilyen reményt számunkra. Egyvalamit szeretnék hangsúlyozni: egy katasztrófa sújtotta területen mozgunk. 20–25 évvel ezelőtt a magyarországi cigányság többségének még volt legális munkajövedelme, most nincs. Ez a 20–25 év a cigány társadalmat nem egyszerűen halmozottan hátrányos helyzetűvé tette, hanem traumatizálta, vagyis lelki és fizikai épségét kezdte ki. Ezt tudomásul kell vennünk, ha a cigányság viselkedését is megpróbáljuk beleszámítani a várható intézkedések a hatásába. Mi magyarázza a magyar társadalom viselkedését? Úgyszólván semmilyen hatékony érdemi kezdeményezés nem történt. A magyar állam, amely jelenleg csődben van, nem lesz képes azoknak az eszközöknek a mozgósítására, amelyek nélkülözhetetlenek ma

már egy több százezres válság sújtotta övezetben. A magyar politikusok nem lesznek hajlandók erre, azért nem, mert a magyar szavazók többsége nem értene ezzel egyet. Ezért csak olyan javaslatokat lehet komolyan végiggondolni, amelyek ezt kilendítik erről a holtpontról.

Van itt egy nagy zsák, melyen hatalmas lyukak tátongnak, s ezeken a lyukakon először a cigányság potyogott ki, mert ő volt legalul. Most jövünk mi, többiek. Ezt a zsákot befoltozni csak akkor lehet, ha valóban sikerül visszaszerezni a hazai piacot a hazai vállalkozóknak, ha azok a vállalkozások

minősége, mitől lesznek jobban megbecsülve a szakoktatók, akik a megélhetést áldozzák fel, hogyha szakoktatónak mennek, ahelyett, hogy vállalkozásban dolgoznának? Erről nagyon kevés terv született. Az oktatásban – ez többször szóba került – nem a szegregáció, hanem a tehetséggondozás és a felzárkóztatás stratégiája hiányzik. Én tanulmányoztam olyan roma tanodát, tehetséggondozással és felzárkóztatással foglalkozó vállalkozások és intézmények sorsát, amelyek a magyar állam által közvetített európai támogatásnak köszönhetően tönkrementek, megszűntek, csődbe mentek. Döbbenetesen kevés támogatás jut

– cigány vagy nem cigány, ebből a szempontból teljesen mindegy – kapnak támogatást, akiknek a foglalkoztatáspolitikában nagyobb a jelentőségük, mint a multinak. Kérdés azonban, hogyha elkezdődik a munkahelyek szaporodása Magyarországon, lesznek-e a munka elvégzésére alkalmas, kiképzett cigány emberek? Nem lesznek. Magyarországon ugyanis a szakképzés rendszere nem összeomlott, hanem szétrohadt. Ebben a rendszerben vannak reform elképzelések, amelyek azonban még tovább rontanak a rendszeren. A központosítás azt jelenti, hogy a cigány tanulók nehezebben fognak eljutni oda, ahol szakképzés elérhető lenne számukra. Mitől lesz ez a rendszer rugalmasabb, mitől lesz jobb a

munkahelyteremtésre, amely a legfontosabb lenne.

A következőket új témaként gondolatébresztőnek szánom:

Három cigánygyerek beszélget az örökre bezárt falusi iskola előtt a buszváróban arról, hogy bemenjenek-e a városi iskolába vagy menjenek inkább gombászni. Azt mondja az egyik: én megyek a busszal, mert nem érdekes, hogy messze van, hogy nehéz és küzdelmes dolog, de én orvosprofesszor akarok lenni, gyógyítani fogom az embereket, s meglátjátok, mindenki irigyelni és becsülni fog engem. A másik gyerek azt mondja: én ilyen merész nem volnék, de menjünk az iskolába, mert én szakmát fogok tanulni, jól fogok elhelyezkedni, jól fo-

gok keresni, előbb-utóbb vállalkozó is leszek, elartom a családomat és mindenki irigyelni, becsülni fog. A harmadik azt mondja: én elmegyek az erdőbe gombászni, egész életemben erőszakoskodni, csalni, lopni, törvényeket kijátszani fogok, s meglátjátok, hogy mindenki irigyelni, becsülni fog engem.

Vajon melyik gyerek tervezett valósan?

Az a baj, hogy Magyarországon túl könnyű tisztességtelen úton megélni és túl nehéz, ha nem lehetetlen tisztességesen megélni. Ez nem cigány probléma, hanem magyar. Meg kellene oldani a magyar kérdést, ezt úgy mondják, hogy pozitív mintáknak a vonzerejét kellene a társadalomban megnövelni. Hol vagyunk mi ettől? Jelenleg, egy kétségbeesett, reménytelen helyzetben lévő populációban a negatív minták vonzereje nem elhanyagolható. A pozitív minták vonzerejéről nem tudok. Ha valamit sajátos cigánypolitikai eszközökkel el lehetne érni – és el lehetne érni –, az bizony ezeknek a pozitív mintáknak a megerősítése. Például, hogy a cigány vállalkozók érvényesülhessenek a legális üzleti világban, hogy a cigány értelmiség és a cigány értelmiség képzésével foglalkozó csoportok minden segítséget megkapjanak, amit a pozitív diszkrimináció lehetővé tesz és megenged, hogy azok a cigány családok, akik nehéz körülmények között is felelősen tervezve, tisztességes munkával élnek az életüket, ezek a pozitív diszkrimináció eszközeinek körülbtekintő alkalmazásával valóban sikeresek lehessenek. Ez a legfontosabb.

A magyar társadalom nem fogja megváltani cigány testvéreit. Csak a cigányság. Egy népnek a felemelkedése

azonban csak felülről kezdeményezhető. Akinek van, annak adatik. Ez a rejtélyes evangéliumi kijelentés a szociálpolitikában nagyon is megszívlelhető. Morális, anyagi vagy tudásértelmeben a cigány társadalomnak van olyan elitje, hogy őket kell olyan vonzóvá, sikeresé tenni, hogy ez a pálya váljon követendővé. A másik oldalon természetesen – elhanyagolt, nem teljesített – kötelessége volna a magyar államnak, hogy elrettentően kockázatosá tegye a negatív példa követését. A büntetési tételek többszörözésével a visszaeső bűnözőknél ez nagyon természetes volna, de mi nem élünk ezzel a lehetőséggel. Tegyük követhetetlenül kockázatosá azokat a negatív mintákat, amiknek a képviselői rettegésben tartják cigány és magyar környezetüket, és akik felelősek a cigányság és a magyarság közötti konfliktusoknak egy jelentős részéért. Azonosítható csoportokról beszélek, nem a cigányságról. Ezeknek a csoportoknak a bűnüldözés, a jogvédelem eszközeivel való elszigetelése és ellehetetlenítése rendszeti, igazságszolgáltatási feladat, amelyhez hozzá sem kezdett a magyar társadalom.

Széchenyi István írta a negyvenes évek elején a *Hunnia* című röpiratában: „Most van még idő szebb frigynek a kötésére, vagy soha többé. Elődeink a frigyét könnyen köthették volna. Mi mostaniak, már nehezen. Utódaink tán soha többé.” Ezt ne felejtjük.

Farkas Flórián, a „Lungo Drom” Országos Cigány Érdekvédelmi és Polgári Szövetség elnöke:

Talán először fordult elő az, hogy a tudós társadalom meghatározó gondolkodói, személyiségei tulajdonképpen hadat üzentek a cigány

nyomornak, annak a békétlenségnek, amely körülveszi a társadalmunkat. Hadat üzentek annak a gondolkodásmódnak is, amely a rendszerváltás óta körülvette ezt a kérdést. Megköszönöm azoknak a személyeknek, akik ezt vállalták, mert sokan csak elmélkednek róla, de nem vállalják ebben a szerepet, a közös gondolkodást, a közös cselekvést.

Miért van szükség egy új cigánypolitikára? A konfe-

rencia hozzászólói mindannyian érintették ezt. Mi nemcsak hadat akarunk üzeni, hanem véget is akarunk vetni annak, ami eddig volt.

Egy másfajta gondolkodást kell elindítani. Az új cigánypolitikai programnak három pillére kell, hogy legyen.

Az első alappillér: a törvényesség betartása. Ma Magyarországon sok minden van, csak a törvényesség tisztelete nincs. Ha azt akarjuk, hogy eredményes cigánypolitikát, programot bonyolítsunk, akkor a törvényességet tiszteletben kell tartani, be kell tartani. Ha valaki ezt nem teszi, azt számon kell kérni. Ebben mérhetetlenül nagy felelőssége van a helyi, megyei és magukat országos cigány vezetőknél nevező személyeknek.

A második pillér a szakmaiság, a szakértelem. Mi nem akarunk a nem cigányok nélkül cigányügyet.

Olyan cigánypolitikát indítunk, amely a társadalom egészéről is szól, hiszen az nem képzelhető el, hogy a cigányokat megcélazzuk egy integrációs programmal, de a hozzá hasonló sorsban élő 2–2,5 millió nem cigányt nem.

A harmadik alappillér az erkölcsiség. Az erkölcs, amely a legbensőbb mivoltában, szándékaiban és lelkiismeretében érinti az embert. A cigánypolitika jövője elképzelhetetlen az egyház be-

vonása nélkül, kiemelt szerepet kell, hogy betöltsön a programban.

A program megvitatásának következő állomását a szélesebb tudós világ, a média, a multinacionális vezetők és a cigány értelmiség bevonásával érjük el. Ezt követően a programot egy társadalmi szerződés keretében szentesítik azok a cigány vezetők, akik részt vesznek, és felelősséget vállalnak a program végrehajtásában.

Új szemlélet, új gondolkodás, új cigánypolitika törvényesen, szakértelemmel, erkölcsösen és együtt. Csak együtt.

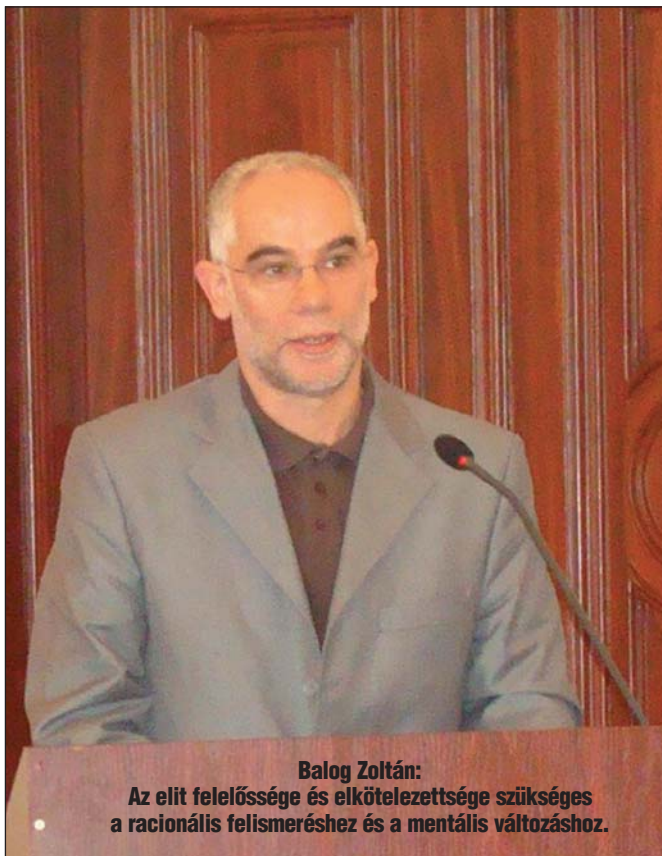
A konferencián felszólalt továbbá a Lungo Drom Elnökségéből Berényi László az oktatáspolitikai, Farkas Félix a civil önszerveződés, Hegedűs István a foglalkoztatás és Rácz Tamás az egyház és a cigányság kapcsolata témakörben.

A konferencia képekben

A konferencia képekben

A konferencia képekben

Balog Zoltán:
Az elit felelőssége és elkötelezettsége szükséges
a racionális felismeréshez és a mentális változáshoz.

Granasztói György:
Mind magyarok vagyunk!

Széles Gábor:
A foglalkoztatási problémák
megoldása: a falufejlesztés.

A konferencia képekben

A konferencia képekben

Farkas Flórián:
Új szemlélet,
új gondolkodás,
új cigánypolitika.
Törvényesen,
szakértelemmel,
erkölcsösen
és együtt.

Lányi András:
Pozitív mintáknak a vonzerejét
kell a társadalomban megnövelni.

Pálincás József:
A magyar nemzet
legnagyobb problémája
a cigányság helyzete.

Kulin Ferenc:
A cigányságban legyen
meg az integrálódás,
a polgárosodás
iránti igény.

A konferencia képekben

A konferencia képekben

A konferencia képekben

Vállalkozunk? Vállalkozzunk!

LUNGO DROM

Szityaripe andej aver bersa Képzéssel a jövőért

Tanácsadás Vállalkozóknak

A „Képzéssel a jövőért – Szityaripe andej aver bersa” pályázati projekt, vállalkozói és informatikai ismeretek oktatásával segíti elő a roma származású személyek vállalkozóvá válását. A program eddig 220 résztvevővel, négy helyszínen zajlott, ebből Nyíregyházán 57 fő, Albertirsán 60 fő, Barcsen 50 fő, Tiszapüspökin 53 fő tett eredményes vizsgát. Reméljük, lesz, aki sikeres vállalkozóvá válik közülük.

Ezt segíti a www.romavallalkozo.hu honlapon nyújtott jogi és pénzügyi tanácsadás, mely nyitott minden érdeklődő számára. Amennyiben a programunkhoz kapcsolódó információ felkeltette érdeklődését, kérjük, hogy bővebb felvilágosításért forduljon a helyszíneken működő települési tanácsadókhoz.

Nyíregyházán a tanácsadó neve:

Lakatos István

Tel: 06-20-471-7922

Albertirsán a tanácsadó neve:

Gáspár Szilvia

Tel: 06/20-517-5478

Barcsen a tanácsadó neve:

Berényi László

Tel: 06/20-559-2232

Tiszapüspökin a tanácsadó neve:

Csóka János

Tel: 06/30-602-3967

Sáfár Sándor megjárta a poklot avagy egy néptanító a II. világháború utolsó napjaiban és a hadifogságban

Szarvas, 2002 – Wuscher Anna – 2. rész

*Az írás 2002-ben a XLVII. Országos Néprajzi Gyűjtőmunka pályázaton
4. díjat nyert*

Soha nem tudta meg, hogy a bíró, vagy a német tábornok jelentette-e a parancsmegtagadást a magyar parancsnokságnak.

Micsoda rettenetes bűnt követett el az a katona, akit hazaszeretetre neveltek az iskolában. Arra tanították, hogy a nép megsegítése, felemelése legyen az életcélja. Azt súlykolták bele, hogy szeresse a legszegényebb, legcsúnyább gyereket is. Versben tanították, hogy lásd meg a csúnya gyerekben is Krisztust, a szenvedőt. Micsoda cinizmus kellett ahhoz, hogy életével fiztessenek azért, mert nem tettek nyomorult hajléktalanná egy egész falu népét: asszonyokat, gyerekeket, öregeket, betegeket, méghozzá a háború utolsó napjaiban.

Beültették egy gépkocsiba. A nyilas főhadnagy szemközt köpte és késsel levágta a rangjelzését. Mindenféle kanyargós mezei utakon vitték egy szénakazal tövébe. Nem tudta, hogy még Rábasebes, vagy már Rábakecöl határában vannak-e. Itt már várta a

nyilas katonai bíróság, egy zöld asztal mögött ülve. Hátuk felett ítékeztek.

Nem tudom, a többiek a mellé beosztott katonák, vagy idegenek voltak-e.

Semmi formaság. Vád: hazaárulás. Védő nem volt. Védekezni nem engedték őket. Adataikat nem ismertették. Jegyzőkönyv nem készült. Utolsó kívánság viszont volt. Valamennyiben azt kívánták, hogy szüleiket ne kivégzésükről értesítsék, hanem azt közöljék, hogy elestek a fronton. Nem értesítették a szülőket semmiről.

Az ítélet végén annyit mondtak, hogy Sáfár lesz az utolsó kivégzett. Ezzel súlyosbítják ítéletét: élje végig bajtársainak a kivégzését.

A kazal tövébe állították őket. Szemüket bekötötték. Sapkát a fejükre és már kezdődött is egyenként az azonnali kivégzés. Egy, kettő, három, négy, öt. Éppen Sáfárra került volna a sor, amikor a Rába túlsó partján (kb. 150 méterre) az oroszok észrevették a magyar térfélen a csődületet. A környékről ugyanis

összeterelték a katonákat, civileket. Beaknáztak az oroszok. Sáfár várta, hogy rákerül a sor, amikor egy nagy csattanás után érezte, hogy folyik a mellére a vér. Várta, várta, hogy összeesik, de nem történt semmi, csak távolodó futás minden irányba. Dübörgés.

Levette a szeméről a ruhát, amivel bekötötték. Akkor látta, hogy a bíróság tagjait találat érte. Holtan fekszenek a zöld asztal körül. A kivégző osztag parancsnoka kardjába dőlve halt meg. Körülötte holtan a kivégző osztag tagjai. A szénakazal tövében az agyonlőtt bajtársai.

Sáfárnak a felső ajkát csapta szét egy aknaszilánk és az arcába is fúródtak kisebb szilánkok. Sáfár holt térben állt. Kis ideig csend, aztán észrevette a Rába túlsó partján a bokrokban rejtőzködő oroszokat. Tudta, hogy vissza nem mehet az egységéhez, mert ott kivégzik. Iratait elvették. Azok nélkül nem menekülhet, mert mint szökevényt fogják el és állítják ismét hadbírószám elé. Fel-

mérte, hogy mást nem tehet, mint átmegy az oroszokhoz.

Szaladt feléjük. Az oroszok lőttek rá. Lelőtték a sapkáját. Kúszva ment tovább. Közben kiáltott feléjük szlovákul (felvidéki volt, már gyerek korában három nyelven beszélt): Nye sztrieláj! (Ne lőjjetek!)

Elhallgattak a puskák. Átszaladt a kis ideiglenes hídon. Ott az oroszok látva, hogy nincs rangjelzése, ütni, verni kezdtek. „Te tiszt voltál. Bizonyosan bántottad a legénységet, azért menekülsz” – mondták.

Sáfár Sándor szlovákul elmondta, mi történt. Ajánlotta, nézzék meg a helyszínt, a szénakazal környékét, az igazolni fogja őt. Ekkor előlépett egy orosz tiszt. Magyarul szólalt meg: „Vetközz! Ruhacsere!”

Sáfár Sándor felöltözött az orosz katonaruhába, amit az orosz ledobált a földre. Többet nem is kapta vissza a saját ruháját. Haza is az orosz katonaruhában jött.

Amíg a magyarul beszélő tiszt átment a Rábán, a hídon,

körülnézni a szénakazal környékén, Sáfár felső ajkát összevarrták. Természetesen érzéstelenítés nélkül. Kezét, lábát lekötözték, hogy ne mozoghasson a „műtét” közben.

Visszaérkezve az orosz megveregette Sáfár vállát: „Te rendes tovaris vagy”. Ezután Sáfár rögtön kapott „orosz infúziót”. Mi volt az orosz infúzió? Egy liter pálinkát felerősítettek egy állványra. Az üvegből vékony gumicsövet vezettek ki, melynek végét a „beteg” szájába tették. Megállíthatatlanul folyt a pálinka a csövön. Szaporán kellett nyelni, hogy meg ne fulladjon, míg végül eszméletét veszítette.

Az infúzió közben az orosz tiszték jegyzőkönyvet készítettek a fogságba esés körülményeiről, az ellenőrzött kivégzési helyen látottakról. Valamennyien aláírták. A magyarul beszélő tiszt is. Adatait eszmélése után diktálta be. Zsebei átkutatásakor kezükbe akadt egy fém cigarettatárca, melybe monogramját vésette bevonulás előtt. „S.S.” Ez jelentette az első problémát.

– Te SS vagy?

– Nem, ez a monogramom.

– Mi az, hogy monogram?

– A nevem kezdőbetűje. Sáfár Sándor.

– Melyik a családi neved? Sáfár.

– Melyik a keresztnéved? Sándor.

– Ilyen név nincs.

– Alexander – magyarázta.

– Akkor miért Sándor?

– Mert magyarul az Alexander Sándor.

Nehezen, de elhitték.

A következő probléma: hol születél?

– Alsópélen.

– Mutasd meg a térképen!

Megmutatta.

– Hol laktál, amikor bevonultál?

– Kátyon.

– Mutasd meg a térképen!

Megmutatta.

– Magyarázd meg, hogy az, hogyan lehet, hogy Csehszlovákiában születél, Horvátországban tanítottál és magyar katona vagy!

– Katonaságom előtt ezek Magyarországhoz tartoztak.

Ez a probléma Sáfárt hazajöveteléig elkísérte. Ha hazahozták az Újvidék környékeket, ő magyar volt. Amikor a szlovákiaiakat vitték haza, ő szintén magyar volt. Amikor a magyarországiakat kísérték haza, ő nem mehett sem Szlovákiába, sem Újvidékre. Így maradt későbbi csoportban.

Minden új állomáshelyen újra és újra kihallgatták és jegyzőkönyvezték fogságba esésének történetét és a kétséges dolgokat. Ezek a jegyzőkönyvek és a hozzájuk csatolt későbbiek Sáfárt elkísérték hadifogsága végéig. Sáfárnak soha nem kellett aláírnia a „vallomások”, a jegyzőkönyveket.

Az a csapat, melynél Sáfár hadifogságba került, vonult tovább. Őt átadták egy hadifoglyokat kísérő csapatnak. Azokat, akikkel először találkozott, soha többé nem látta.

Rábakecöl, Rábasebes, Páli körzetéből egy székesfehérvári gyűjtőtáborba került. Itt megkezdődött a névtelenség, az az élet, amikor ő csak egy a megadott létszámból.

Székesfehérvárról Temesvárra vitték. Itt útközben elérte őket egy három napig tartó eső. Amolyan csendes, áztató eső. Behajtották őket egy fedél nélküli épületbe. A hadifoglyok szinte valamennyiben nagykabát nélkül, zakóban áztak. Ahogy tudták, melegítették egymást. Nem volt sem élelmük, sem vizük.

Ettől kezdve emlegette Sáfár, hogy állati szintre kerültek. Nem volt nevük. Élettük értelmévé vált, hogy ne éhezzenek, ne fázzanak.

Temesvárról indultak a Szovjetunió felé. Amikor a

határt átlépték, az örök azzal vigasztalták a foglyokat, hogy a Szovjetunióban igazolják őket és kapnak „bumácskát”. Ezután mehetnek haza. Addig pedig, kapnak jó ételmezt: zupi kast. Vagyis levest és kását.

Mi valósult meg ebből? A későbbiekben részletezem.

Sáfár több gyűjtőlágert megjárt. Ezek csak ideiglenes állomáshelyek voltak. Itt a hadifoglyok tartózkodási ideje rövidebb, hosszabb ideig tartott.

Temesváron Sáfár kb. egy hetet töltött. Innen vitték tovább Focsaniba. Itt kb. egy hónapig tartották. Focsaniból Constancába szállították. Mindkét helyen három-három hónapig volt. Szénbányában dolgozott. Innen Odesszába került, ahol kb. négy hónapig dolgozott. Az előbbi lágerekben mezőgazdasági munkát is végeztek a foglyokkal.

A lágerek lakói teljesen idegen emberek voltak. Ritkán fordult elő, hogy egy-egy falubeli összetalálkozott. Bizalmatlanok voltak egymáshoz, számuk volt, nevük nem. Munkára mindig más csoportokba osztották be az egyes embereket. Nem mutatkoztak be egymásnak, ezért emlékeznek a hadifoglyok csak egy-egy emberre, akivel összebarátkoztak.

Ez a foglyok közötti feszültség csak Novosachtinszkban kezdett oldódni. Az emberek bátortalanul ismerkedni kezdtek. Barátságokat akartak kialakítani. A barátságok furcsa módon, nem rang szerint kötődtek, hanem ott-honi foglalkozásaik alapján.

A kiválasztott baráthoz úgy ragaszkodtak, mint odahaza legközelebbi családtagjukhoz. Barátságuk őszinte, mondhatnám, hogy önzetlen volt, de ez nem igaz így. Néha egy-egy barát segítsége, gondoskodása, ápolása jelentette az életben maradáást.

Paraszt gyerek paraszt gyerekkel barátkozott. Iparos az iparossal. A hadapródok több csoportra oszlottak. Tanítók tanítókkal és orvossal barátkoztak. A tisztviselők – lehetett az közigazgatásban dolgozó vagy banki alkalmazott – szintén külön csoportot alkottak.

Barátság egy-egy, esetleg három ember között szövődött.

Sáfár Sándor első barátja Simon István lett, aki az 1970-es években iskolaigazgató volt Alacsán. Mindketten bányában dolgoztak. Egy nap bányaomlás történt. Simon Istvánt maga alá temette az omlás. Eszméletlenül feküdt a szénhalmaz alatt, mert egy nagy darab szén fejbe találta. Sáfár élete kockázatásával húzta ki barátját a szénkupac alól. Simon István a későbbiekben semmire nem emlékezett. A baleset következménye az lett, hogy 1975-ben Budapesten agydaganattal megoperálták.

A bányában dolgozókat hetenként orosz felcserek és katonatisztek megvizsgálták, miután mezítelenre vetkőztették őket. A vizsgálat abból állt, hogy megfogták a fenekükön a húst. Ebből állapították meg lesoványodásuk mértékét. Az eredményt tintaceruzával, római számokkal a fenekükre írták. Volt I-es, II-es és III-as. Mindig más szám jelentette a jobb állapotot, hogy ne tudjanak előnyhöz jutni a foglyok. Egyetlen lehetőség kínálkozott arra, hogy a barátok együtt maradhassanak, az, ha kijavították egyformán a számokat. Hogy együtt maradhassanak, Simon István Sáfár fenekén a kettést harmasra javította. Nehéz munkát végeztek a bányában is, da a javításnak köszönhetően még keservesebb helyre osztották be őket. Egy kolhozba kerültek uborkát szedni. Ezt a munkát tűző napon guggol-

va vagy földi hajolva lehetett végezni.

Megérkezésük után minden lágerban első feladatnak egy elképzelhetetlenül nagy gödör ásását kapták. Legtöbbször egy kis nyírfaedőben. Eleinte nem értették, miért szükséges ez a hatalmas gödör. Hamarosan azonban megértették, hogy sírhelyet, tömegsírát ásnak. Eleinte napi tíz-tizenkét halottat találtak reggelente a lágerben. A tél beálltával megsokszorozódott a halottak száma. Az élők naponta gondolatban azt számították, hogy ilyen létszám és ennyi halott mellett, mikor kerül rájuk a sor.

A sírokat azért ásatták meg nyáron, mert a mínusz húsz, mínusz negyven fokos hidegben a föld mélyen megfagyott. Csakánnyal sem lehetett volna kiásni. Különösen nem a csonttá, bőrré sóványodott emberekkel.

A halott hadifoglyot két társa húzta ki a gödörhöz. Vigyázzállásba, szorosan egymás mellé fektették őket, hogy minden talpalatnyi helyet kihasználjanak. Nem tartottak búcsúztatót. Az emberek teljesen elfásultak. A hullák legtöbbször teljesen ruhátlanok voltak. Zakójukat, esetleg található nagykabátjukat, bakancsukat lehúzták róluk lágértársaik. Akik otthon borzongtak a halottól, a lágerban életmentőként magukra vetették a meghalt társuktól lehúzott ruhát. Vigasztalták magukat azzal, hogy a „szerezett” cipő, ruha segíti túlélésüket, később vagy egyáltalán nem kerülnek ők a gödörbe.

Sáfár Sándor körülbelül másfél évet töltött már orosz hadifogságban, amikor átszállították Nikolajevkára.

Nikolajevkán a láger két részből állt. A nagyobbik terület hadifogolytábor volt. Elkülönítve, de átjárhatóan egyik részben a német fog-

lyok, a másik részben a magyar hadifoglyok.

A láger kisebb részén antifasiszta iskola működött. Itt képezték valamennyi tábor részére az antifasiszta aktívákat. Az oktatási idő öt-hat hónapig tartott. Természetesen ledolgozták a napi nyolc óra munkaidőt, utána tartották a képzést.

A tábornak ebbe a részébe, az antifasiszta iskolába került Sáfár Sándor is. Kijelölték.

Az előadásokat jegyzetelniük kellett. Vonalas ívpapírból, cementes zsákból készült fedőlappal készítettek füzeteket. Ha elfogyott az ívpapír, akkor a füzet lapjai is cementes zsákból készültek. Tintaceruza betétjét vízbe áztatták, ebből lett a tinta. Az iskolát befejezve a hallgatókat egyenként áthelyezték más-más lágerba.

Sáfár Nikolajevkán maradt, a tábor nagyobbik felében neki kellett előadásokat tartani a megadott témákban, az antifasiszta iskolán tanult elvek szerint.

Sáfár az antifasiszta iskolán ismerkedett meg és barátkozott össze Tóth Istvánval. Barátságuk alapja, hogy mindketten tanítók voltak, mindketten felvidékiek: Sáfár Léva környéki, Tóth István párkányi. (Az 1970-es években Esztergomban tanár.) Harmadik barátjuk Csabán Feri bácsi a láger orvosa, aki teljesen tehetetlenül nézte a foglyok pusztulását. Sem eszköze, sem gyógyszere nem volt. Prizniccel igyekezett a rengeteg tüdőgyulladásos embert menteni. Az eredmény azt mutatja, nem sok sikerrel.

A nikolajevkai magyar láger, magyar parancsnoka Tóth István lett, Sáfár Sándor antifasiszta kultúrparancsnok. (Rangokat kaptak, el látást annyit, mint a többiek.)

Az egész láger és az antifasiszta iskola orosz parancsnoka: Terescsenkó őrnagy volt. Az antifasiszta aktívák közvetlen főnöke: Goncse-

renkó százados és Komonov főhadnagy.

A fenti tisztek méltósággal viselkedtek a hadifoglyok iránt. Közvetlenül nem bántalmazták őket. A felsőbb utasításokat, a szabályokat szigorúan megtartották.

A hadifogoly láger őrei gyakran váltották egymást. Ellenségnek tekintették a foglyokat. Sorsukat közvetlenül nem befolyásolták. A kapott élelmiszert minden alkalommal megdézsmálták. Személyesen nem tartottak kapcsolatot hadifoglyokkal, senkivel nem beszélgettek.

A lágert barakkokra osztották. Faházból készült a barakk. Kettő-kettő nézett egymás fel. Ezekben voltak a priccsek, amelyek emeletek voltak. Az volt a legszörnyűbb, mikor egy fogoly az emeleten halt meg és onnan kellett leszedni.

A barakkok két végén volt a „kályha”. Olajos hordókban tőzeggel tüzeltek. Télen állandóan a barakkban tartózkodtak. Szinte mozdulni sem lehetett a priccsek között. Ahol egy méterre volt egyik priccse a másiktól, az már tágas területnek számított.

A hosszú nagy faházak, barakkok végén volt a konyha. Ide csak a szakácsok és az orosz parancsnokság léphetett be. A konyha mellett épült szintén fából az orosz parancsnokság épülete.

Az egészet drótkerítés vette körül. A barakkok hátsó részén, de a kerítésen belül készült a latrina. Ez egy hosszú gödör. A gödör szélén, ikszlábakon állt egy fa. Ez volt az ülőke. Egyes részekben akadt tetővel ellátott rész is, de a latrinának oldala nem volt. Több eset volt, amikor az elgyengült hadifogoly beleesett a latrinába és ott fagyott meg, mert az emberek nem figyeltek egymásra. Mindenki elfoglalta magát a saját bajával.

A táborban, mint minden lágerban Nikolajevkán is

működtek műhelyek. Itt szakmájukban dolgoztak az iparosok. A szabó műhelyben rossz pufájkákat szedtek szét és kettőből, háromból varrtak egy jót. Mint érdekességet említem meg, hogy összesen egy kézzel hajtható varrógépük volt. A varrógéphez egy tű tartozott. Ezt reggel adta oda a varroda vezetőjének a parancsnok és este visszakérte. Nem volt tútútpótlás.

Az asztalosok készítették és javították a priccseket. Sáfár tőlük kért gyaluforgácsot. Erre jegyezte fel az orosz szavakat, hogy könnyebben szót értsen a parancsnokokkal, ne kelljen körülírva, megmagyarázni szlovákul a mondatait. Ez a tanulás segítette hozzá, hogy hazaérkezve elsők között szerezhetett orosz szakos tanári diplomát, amely általános és középiskolában egyaránt elfogadott volt az oktatáshoz.

Nikolajevkán a magyarok felvarrták a rangjelzéseiket. A németek nem. A magyarok között a tisztek a legnagyobb nyomorban is fegyelmet, tiszteletet követeltek maguknak. A német táborban mindenki egyenrangú volt. Nem viseltek rangjelzést, mindenki egységesen hadifogoly volt.

Minden táborban, így Nikolajevkán is szigorú napirendet követeltek meg. Reggel ötkor ébresztő. Reggeli. Nyolc óra munka. Pihenés, amely kötött volt. Előadás hallgatás, tetvészés, alvás. Rengeteg tetű és poloska élősködött a foglyokon. Tíz naponként fürdés az egyik barakkban. Szappan és törülköző nem volt. Vizes testükre vették fel a fürdés alatt forró kemencében tetvetlenített ruhát.

Az ellátás.

Aki dolgozott, annak negyven dekagramm kenyeret adtak. Aki nem dolgozott vagy nem teljesítette a normát, annak húsz dekagramm

kenyeret adtak. A nem dolgozók betegek, végelgyengülésben szenvedők voltak. A rossz élelmezés ezeknek az embereknek siettetta a halálukat.

Legtöbbször szárított kenyeret adtak, amit az oroszok szuhariának neveztek. A szárított kenyér tovább elállt, nem penészedett meg. Reggelire kaptak valami teaszerű meleg lötytyöt. Délben levest. Ez úgy készült, hogy egy kondérba tettek egy összmarék kölest. Néha dúsították szárított sózott apró halalal, amit fejével együtt főztek meg. Időnként a levesbe szórtak héjastól egy kevés, egy köbcenti átmérőjű krumplit. Nem értették, hol teremhet ilyen apró krumpli. A krumpli ment a moslékba, mert rossz íze miatt senki nem tudta megenni. Időnként került a levesbe egy kevés káposzta is. Az élelem minőségét rontotta, hogy a kondér olajos hordóból készült. Mindennek petróleum íze volt.

Naponta kaptak egy-egy kiskanál cukrot. Kaptak egy-egy csipetnyi mahorkát is, amit újságpapírba csavartak cigarettának.

Többször késett, vagy hiányzott az élelmiszer, ezért mindig rosszabb helyzetre készültek fel. Előfordult, hogy éhen halt a lágerban egy fogoly. Társai csodálkozva látták, hogy bár éhen halt – az orvos szerint is –, szalmazsákjában sok szárított kenyeret tartalékolat rosszabb napokra. Ez két okból történhetett meg: Az illető félt, hogy később egyáltalán nem kapna enni, vagy az agya már nem tudta felfogni a helyzetét, hogy belehal, ha nem eszik.

1975-ben találkoztunk Esztergomban Tóth Istvánnal. Ő és Sáfár még akkor is találgatták, hogy a fenti körülmények ellenére minek köszönheték, hogy túléltek a hosszú hadifogságot. Tóth

István arra esküdött, hogy ha csak tehette a híg levesbe lóherét (növényt) aprított. Ez nem engedte összehúzódni, összezsugorodni a gyomrát. Sáfár Sándor az akácfa leveléről állította ugyanezt. Nevetve mondták, hogy a hadifogságban senki nem terhelte túl a gyomrát, ezért gyomorhajós emberrel sem találkozott senki.

Az oroszok mentségére írom, hogy nem rossz szándékból éhezették a hadifoglyokat, hanem azért, mert az orosz lakosságnak sem volt élelme. Ők is éheztek. Örültek, ha a kolhozban végzett jó munkájukért kaptak tíz-hús kilogramm takarmányrét, amit megsütöttek a sparhelt platnin és azt ették.

Tóth István és Sáfár Sándor emlegetett egy velük fogságban együtt szenvedő, később iskolaigazgatót. Elmondták, hogy ők egyik éjjel csámcsogásra ébredtek. Megörültek, hogy valahonnan odatévedt egy disznó. Óvatosan megközelítették. Akkor látták, hogy szinte eszméletlen állapotban, a moslékból eszi a héjas, apró krumplit. Nevét nem említették. „Te mindent feljegyzel” – mondták. „Méltatlan lenne, ha ez maradna meg róla emlékek.”

Egy alkalommal Terescsenkó őrnagy kutyáját elkapták a németek és megfőzték. A kutya elvesztét a magyar tábor területén vette észre. A főzést megpillantva, a hús illatát megérezve, indult vissza a németek fel.

Gyere! – mondta Sáfárnak és magából kikelve ordítva utasította, hogy mondja meg a németeknek: „Ez kultúra?!”

Sáfár félt a parancsnok hatalmától, de azért annyit mondott:

– Ez nem kultúra. Hanem elembertelenedett nyomor.

Terescsenkó dühösen legyintett és elment. Érezte, hi-

ábavaló volna a vita, az esetleges büntetés.

A hadifoglyok annyira éhesek voltak, hogy minden szabad idejükben „főztek”, persze csak gondolatban. Ez volt a beszédtemájuk. Kinek mi volt a legkedvesebb étele, hogyan készítette el az édesanyja vagy a felesége. Ezeknek a beszélgetéseknek az alapján el lehetett volna készíteni a magyar étkezési kultúra statisztikáját. Vezetett a rántott hús, a pörkölt, a gulyás, a csirkepaprikás, a birkapörkölt, vagyis leginkább a hiányzó húsételek.

Egy ilyen beszélgetésen részt vett néhány német fogoly is. Egyikük csámcsogva, élvezettel mondta, hogy ő rósejbnit enne. Szinte egyszerre mondta valamennyi magyar: „Te bolond! Az nálunk csak garníring.”

A rendszeres éhezés következtében az emberek rohamosan fogytak. Sáfár Sándor hazaérkezésekor 42 kg volt, csont és bőr.

Egy alkalommal Czabán Feri bácsi látta Sáfár egészségi állapotának rohamos romlását, felkereste a helybeli felcserek rendelőjét. (Neki szabad kijárása volt.) Addig könyörgött nekik, hogy a barátja élete függ tőle, amíg adtak neki egy szőlőcukor injekciót. Az udvaron akarta beadni, mert éppen nyár volt, a foglyok kinn tartózkodtak. Meglátta egy német, meghallotta, hogy szőlőcukor injekció, az orvos elé lépett és nyújtotta a karját. Czabán Feri bácsi nem tehetett mást, a németnek adta be a szőlőcukor injekciót. Másikat nem tudott szerezni.

A vitaminhiánytól Sáfárnak mozogtak a fogai. Czabán Feri bácsi csak tanácsot tudott adni. Szerezzenek valahol legalább néhány vöröshagymát, az talán segít – legalábbis egy ideig. Bizonyos napokon a faluban piacot tartotta. Tóth Istvánnak véletlenül megmaradt egy zsebk-

dője. Ezt adta oda három vöröshagymáért, hogy segítsen Sáfáron.

Az oroszoknál minden faluban felcserek látták el a betegeket. Nagyobb településeken működött kórház. Akivel a felcser nem tudott mit kezdeni, azt néhány napra beutalta a kórházba.

Terescsenkó őrnagy egy alkalommal beosztottjaival a névnapját ünnepelte. Megpillantotta Tóth Istvánt, amint keresztülment az udvaron. Behívta és megkínálta egy-két kupica pálinkával. Természetesen répapálinkával, amelyet cukorrépából készítettek. Tóth István leromlott egészségi állapota és a szokatlan ital miatt nagyon rossz lett, egy hétig rohamokban hányt. Sáfár megijedt, hogy elveszíti barátját, aki a hányás mellett szüntelenül arra panaszkodott, hogy homloküregében szúrást és állandó jelleggel a répapálinka – szerinte undorító – ízét érzi. Arra a kérdésre, hogy Sáfár mivel segíthetne, hogy meggyógyuljon, azt felelte, hogy rettenetesen kívánja a bort. Érzi, hogy rendbe hozza a szervezetét, mert az ember megérzi, hogy mire van szüksége. Sáfár a szabóktól vett egy pufajkát. Mással nem tudott nekik fizetni, egy egész vásárnap hegedült nekik a pufajkáért, melyet kivitt a piacra és elcserélte egy liter borért. (Sáfárnak és Tóth Istvánnak állandó kilépése volt a táborból. Természetesen csak munka után, vagy vásárnap.)

A faluban állandóan cserekereskedelem folyt. Nemcsak hadifoglyok, hanem a civil lakosság egymás között is csereberélt. Például, ha a boltba cipő érkezett, aki kapta, marta. Nem nézték a cipő számozását. A megvett árut addig cserélgették egymás között, amíg mindenki megtalálta a neki megfelelő számút.

– folytatjuk –

Kertész Imre: Bizhelyakipe

Adyes chi gelom ande skola. Feri anda kade, gelom Te shaj pushav kathar muro sityari khere mukel man. Mure dadesko lil perdal dom leske. Ande kado sas tele iskirime hody khere trubul te mukel man. Pushlas sostat trubuj te mukav tut kere, phendom leske mure dades andre akhardine butyi te kerel atunchi vi phendas mishto.

Na khere kaj amari bolta phirdom, muro dad kade phendas kothe zukharen man inke pashe shutas hody te sidyarav shajke vi me trubuvo. Chachikanes anda kadi manglas man avri anda shkola. Shajke anda kodi pasha Peste te dikhel man pe kado paluno dyes, kana zhaltar kheral; ke vi kadi phendas de kaver data. Mura dake phendas, kade serav kana detehara opre akhardas la pe sirma. Kana zhoja haj kurko si feri mura kasa trubuj te ashuvav. De muro dad phendas le Dyrkas adyes chi mukav perdal tute. Ek cerra lindralo somas adyes deterhara ande ratyako maripe, haj shajke na mishto serav. Ande kodo chachosom hody phendas.

Te na mura dake atunchi kavreske duj, trin vorbi vime vorbisardom mura dasa de aba chi serav so phendom. Kodi gindisarav xojajlas pe ma muri dej ke chi zhanglom lasa te vorbij kathar muro dad pe adyes mura dadeski voja trubul te dikhav. Kanda aba gelomastar kheral

muri na chachi dej duj vorbi phendas mange ande angluni soba, maskharshtar jakha. Kodi phendas mange pe kado brigaslo dyes trubuj te avav laso. Chi zhanglom so te shaj phenos pe kadi, de chi ek vorba chi phendom shajke. Rigate das duma muro shunipe de atunchi kade phenelas maj dur, hody na muro kolipe kamlas te azbal kadale vorbenca. Ke patyal hody ande muro deshu panzhato bersh aba baro shavo somhaj vi me zhanav mandar amen ek phari bida malads, phendas voj. Anda shero kerdom. Diklom dosta kattyi mura na chacha dake. Vi mishkindas pe karing mahaj aba darajlom hody ande peski angal kamel te lel man. De chi las man andre peski angal feri pharo dyi las daramno oxigenos. Sama lom vi lake jakha andre kindyonas. Pharipe sas mange de pala kodi gelomtar.

Kathar e shkola zhi kaja mari bolta phuvatar kerdom o drom. Shukar uzhi sas e derehara, haj inke feri avla e primavara. Vi avri puterdomas mure zubuneske kochaka, de pala kodi gindisaradom man kadi koli balval shaj malavel palape mure zubuneske phaka, haj chi dicholas muro galbeno cherhaj haj kadi chavla mishto. Ande duj trin butya aba haj mistho trubuj te kerav. Amari kash-tuni pince kathe na dur andek vulycsa si. Kana zhas telezurelas tunyariko. Mure dades haj mura na chacha da ande iroda raxhlom. Vo Suto raj lenca sas kas kothar pinzharav hody amende ker-

das dulmut butyi. E Suto rajesa naj khanachi bajo, chi phiravel galbeno cherhaj anda kadi hody te shaj lel vi voj kheral love.

Ek cerra na kade dom les dyes, sar dulmut kerdom, ke maj baro kerdyilas, vi muro dad aba na kade vorbil lesa sar dulmut. De voj kodi phenel mure dadeske, vakanak bare rajeske akharel mura na chacha da drago romnyake akharel, sar khanchi chi pecisajlasas vi man pe lesko dulmutanesko glaso das man dyes. Muro galbeno cherhaj chi las sama. Pala kodi kothe ashilom kothe kaj somas pasha o vudar tordyndos von pale phendine maj dur kodi so mandar chi phende. Kade dikhlom sar ande lenge vorb! Anglunes chi hatyardom pa sos vorbin ek cerre vi mure jakha tele phandadom ke abdyonas kathar o kham. Muro dad phendas variso pe soste avri puterdom, Suto raj pale muro dad das duma, haj ande kodol pa. Varisoski pramatyi sas vorba so haj mishto tavlas vi pesa te ingrelas o Suto raj phendas mishtoj, muro dad avri las anda mesalma ek taska atunchi diklom feri, pa sosko aruvo si vorba. Kana sama lom tortoj vi zhanglom ande taska e kutija si. Ande kutija amare somna kaja si kodi patyav Anda mande akhardine pramatyenge, pe leste te pinzhar dyuvav o Suto raj sigo Ande taska sutas. Pala kodi ek cini bida kerdyilas mashkar len-de. O Suto raj las pesko halyin haj mure dades kamlas de lel ek hertija pa pra-

matyi but phendas de muro dad phendas leske mashkar amende chi trubuj kasave butya kade lom sama mishto pelas leske vi phendas, zhanav me patyal ande mande de ande kado trajo sakofalos si butyi. Inke vi mura na chacha da kerdas. Naj chaches muri raji?

De voj khino assajipesa pe lako muj, kasaviphendas, pe mursha mukel kadi butyi, aba rucisardom kadi butyi, pe soste shaj palpale peski halyin, atunchi pa amaro than vorbisarde kaj shas amare biknimaske butya, so te keren ande leste e but phalenca. Ashundom muro dad kodi phendas, trubuj te sidyaras te na resen kathe e xanrale ke shaj astaraven tele e bolta. Opre manglas e Suto rajes te zhutil ande kadal butya mura na chacha de ke voj hatyarel kaj e bolta os Suto raj boldas pe karing mura na chacha da, taj phendas sartenas zhutisarav muri raji. But vrama nacholas sar gelastar o Suto raj butajig vast xuttyildas mure dadesa. O Suto raj kade phendas hody ande kado minuto e vorbake naj than, feri jek vorba phendas mure dadeske, ash dragone devlesa. Muro dad ek cino assajipesa phendas leske. Kodi patyav kada avla Suto raj. Muri na chachi dej avri puterdas peski taska, haj las avri ek khoslo s vorake kaj peske jakhna shutas. Ande lako kirlo varisoske glasura ashundyile. Nas khanchi glaso, zurales pharo sas mange k eme kade hatyardom, vi me trubuj te kerav

variso. De zurales sigo avilas kadi butyi, chi reslas ande muri godyi khanchi. Diklom vi e Suto rajes azbal kadi butyi de muri raji kade das duma-, naj slobodo. Chaches na. Ek cerre daramnoske dicholas. Tele bandyilas, tele peradas peske mujes, pe mura na chacha dako vas te shaj chumidel lake vas. Pala kodi pasha vudar nashlas, katty vrama ashilas, te xuttyav angla les kana gelastar mange chi phendas khanchi. Pala kodi avri gelas, inke ashundam. Lesko pharo zhape pe phala.

Muro dad phendas no vi kadal butya kerdam. Pe soste muri na chachi dej, pushlas chi trubusajlasas mure dades te lel kathar o Suto raj kodi hertija. De muro dad kodi phendas papirososke naj khanchi gindura, haj inke maj nasul tavlas te garavasas kado papirosi, sar e kutija, phendas lake akanak, sogodi trubuj te das opre, pe kodi chaches te patyas ando Suto raj, ke amen naj kaver so zhanas te keras. Pe kodi muri na chachi dej chi das vorba, de pala kodi phendas, shaj avla mure dades chanchipe, de voj maj mishto hatyarelas pe ekhe papiroshesa ande lako nas. De chi zhanglas te phenel sostar. Atunchi muro das sidyaradas la, te keren kodol butya so pe lende zhukaren, ne zhal e vrama. E boltange ginadya kamlas te del perdal lake, vi bilesko te zhanel, la boltake te na trubul tele te assel, ke voj ande butyi avla. Vi manca vorbisardas duj-trin vorbi. Pushlas nas khanchi bajo kana mukhline tut anda iskola. Taj phendas, te bashav tele lokhes, sar keren mura na chacha dasa penge butya, e ginadyenca.

De kadi butaig pecisajlas. Ek cini vrama zumadom pek than te beshav, has pe muro dad te gindis man, pe kodi te

hara zhaltari butaig chi dikhos les; de pala but vrama, ande kadal gindura avri khinyisardom, de chi zhanglom tekerav khanch, feri pe muro dad te gindij man. Vi e but beshipe avri khinyisardas man, hody te pecil variso, opre ushtyilom haj paji pilom. Chi dine duma khanchi maj palal jokhar vi mashkar e phala palal gelom, te mutrav. Kana palpale gelom, thodom mure vas, haj pala kodi avri lom anda muri iskhola taska muro xamasko, haj peleste pale paji pilom chi dine duma khanchi.

Palpale beslom pe muro tham pala kodi inke butajig, rucisardom man aba vi mizmeri sas, kan opre avilam pe vulyica, pale azbadas o kham mure jakha akanak o dyesipe muro dad butaig kerelas butyi e surre sastrenca, aba kade hatyardom kerel pe butyaig, e kijan pala kodi mura na chacha dake das kothe, ke aba la chi trubul maj but kothar zhanav ke pendas. Muri na chachi dej avri puterdas peski taska, haj e kijan shutas andre. Sigo gelamtar. Anglunes kodi gindisardom khere, de na maj anglal ande bolta gelam. Mura na chacha da sas ek lungi hertija, so trubula mure dades ande butyako than. Aba kindas aratyi so mure dades trubula de pala but butya akanas gelam ek cerra chi hatyardom man mistho, ke lenca trubusardas te zhav, haj pe amende galbeno cherhaj. Te korkorro som e butyi haj lashi. Lenca kethane nasuli. Chi zhanav te phen-dav sostar. Maj palal aba chi hatyardas man hody lenca som. Ande bolti but zhene sas, feri kothe na kaj e taska kindam, kathe feri ama samas. E boltari cino galbeno phuro manush, haj leski romnyi zurales lashe sas amende but butya shutine angla amende pe mesalya.

Sama lom, e boltari „shaveske” kharel la phura romnya, haj la bishavel pala butya pinzharav e bolta ke kathes na dur kaj amaro kher, de kathe andre inke chi phirdom. Kasavi sport bolta, de vi kaver butya biknen. Biknen vi galbano cherhaj. So amen trubulas kodl aba muri dej kindas mhisto te dikhav, so opre rakhlam, pe variso zuralo papirosi si opre kerdo, kade haj shukari, haj chi e cherhaja naj kasave. Sama lom, so von keren penge kodo si pe lengo kolyin. Kado kasavo sas feri sar anda kode phiraven len, voja te keren kodolenge kon aven te kinen.

De aba avilas e phuri gazhi e pramatyenca. Inke maj anglal pecisajlas, kana pushlas e boltari: slobodoj te pushel kaj e butyi kinen e butya. Muri na chachi dej phendas ova. O phuro shero kerdas. Inke vi peske duj nasvalr vast opre shutas, o phuro birgasa, sas. Inke vi a phuro pe mesalya. Antuchi muri moshtovo phendas leske, gono trubujas ame, haj pushlas si. O phuro gindilas pe haj phendas: Tumenge avla? Peska romnyake das duma: Muro shavo anda kindan e rajeske! O gono lasho sas. E boltari vi bishaldas peska romnya te anel inke variso, so e tatas inke trubuj kothe kaj zhal. Voj hatyarimaske vorbi das kar-ing amende, te shaj – chi vorbijas pa „pa buyako than” te vorbij. Sa lashe pramatya sikades, tejava, shuri, but butya etc. etc. Muri moshtohovo e shuri vi kindas leske. Vi man fajas. Kana apol sakafalo kethane kidam, e bolt-s kothe das duma peska romnyake: „Kassza!” e phuri gazhi ande kale gada garades ma, peske kolyi masa andre pizdas man palaj skamin o boltari zhi kaj o vudar avilas manca kothe kodi phendas te

avel ame vi kaver data bax, kaj muro dad boldas pe, lokes kodi phendas kade sar ame gindisaras: tu rajipe haj me.

Aba khere inkreasas andekh baro kher beshasas, pasha placco, kaj o zibano tordiyol. Aba opre samas, kana muri moshtohovo dake andre godyi avilas: bisterdas andre te parugel e manreski bileta. Mange trubusardas palpale te zhanav kaj kon pekel o manro. Pak cini vrama reslom andre ande bolta. Majangal kaj e parnyi chuchvali gajzhi trubusardas te zhav: voj shindas tele e manreski bileta, pala kodi perdal bishaldasma kaj o peko. Dom les dyes raj voj chi dyes chi dasma, ke zhanglas pa mande ke biboldo som. Anda kadi das ma maj cerra manro. Vi kodi ashundom kade ashel leske majbut. Kade lom sama anda lesko nasul dikhipe, haj anda lesko mishkipe, vi hatyardom lesko chachipe kade nashtig kamen e bibolden: nasul hatyaripe ke xoxavel le. Kede gindil so voj kerel mishto kerel, variso andre diklom kaver varisio shaj avel.

Sidyardom khere kathar o peko, ke zurales bokhalo somas, (me) feri pek gradi-cho voj avilas tele. Pasha amende kaj Steineruri beshel, kasa sityilam te maladyavas kaj e phure Fleischmannuri. Maj dulmur chi gindisaras, haj chi phirsas kethane e amalenca: avri zhanglaspe ke jek nyipoto sam, haj anda kadi ratyanca kethane phiras. Ama duj zhene pa kaver butya vorbisarsas haj kade zhanglom avri e Steineruri lake nyipotura: shindyontar jekhavrestar lako ad taj laki dej, anda kadi voj kathe ashel kaj pesk lala taj kaj pesko bachi. Angla kodi ande shkola sas, kodi kerdas, so me kerdom

maj duliyut. Vi voj desush-tare bershengi.

Lungi korr si la telal lako galbeno cherhaj aba chucha baron lake. Vi la kaj o peko bishaldine. Vi kodi kamlas te zhanel: chavlas ma vojba pala mizmeri te khelav, ande shtarende, lasa haj lake duje phenyanca? Kadal maj opre beshen. E Annamaria ando amalipe si lenca, de me chi pinzharav len, feri pa vulyica. E maj cini feri deshujekheske-deshudujeski dichol. E majbari, kathar e Annamari sar zhanav, lasa si andekh bersh. Kana ande bareski soba som, vi dikhav len kana sidyaren khere, pu vulyica. Jokhar ando kapuvo, diklom la. Gindisardom, akanak shaj pinzharav la, tavlas ma voja. De ande kodi vrama vi muro dad ande muri godyi avilas, s phen-dom la shake adyes na, ke andre akhardine mure dades. Atunchi vi voj serolas, khere, kathar pesko bachi ashundas pa mure dadeski butyi. Kadi phendas: – Sartena. – Ek cerra ashundam. Pala kodi pushlas: – Haj tehara? – De me kodi phendom lake: – Maj pala tehara.

Kanak here reslom, mure dades haj mura moshtoha da aba kaj e mesalya raklom le. Muri moshtoha dej pushlas, bokhalo som? Kodi phendom: – Zurales. Vi shutas pe muro charo, de pe pesko na but. Na me, muro dad las sama, haj pushlas latar: sostar? Kade das duma, akanak chi biril te xal, atunchi vi mez hanglom soj e bida. Muro dad phendas, naj slobodo te mukel pe, kana laki zor trubul muri moshtoha dej chi das duma, de shundom variso, s kana opre diklom, rovelas. Sama lom muro dad shutas pesko vast pe lake last. Diklom dikhenge, muro dad xutyilel mura moshtoha kade vas,

kade sar ek mursh, haj ek zhulyi. Kadi chi kana chi fajas ma. Kado trajo o mish-to. De chi kamav. Chi zhanav sostar. Maj laso sas kana pale vorbisarenas. O Suto raj pale ande vorba avilas, o dobozi, haj amaro than phendas ande lashe vas si. Vi muri moshtoha dej phendas, de vi kodi phendas e butya, feri vorba si tele iskirime, haj baro pushipe dostaj tavel kade. Muro dad cirdas peske phike, haj phendas chi ande boltako trajo, chi ando trajo naj garancija pe khancheste. Muri moshtoha dej phendas hatyarel mure dadesa. De muro dad pe kodi gindilas, sar kerela e butya, ande kadi chorri vrama, bi lesko korkores muri moshtoha dej phendaschavla korkores, ke pasha late tordy? Vav me. Ame buj zhene kade phendas maj dur – sama las amepe jekhavreste, mis chavel palpale muro dad. Vuri moshtoha dej man pushlas, boldas pe karing ma pushlas kade avla? Assalas, de izdralas lako muj kodi phendom lake kade. Vi muro dad pe ma diklas peske bakha kole sas. Shutomtar muto charo sama las, s pushlas, sostar kerdol kodi. Phendom naj ma bokh, xutyildas muro shero. Khana xutyildas muro shero tasavelas pe kado dyes variso muro kirlo: na rojipe, variso nasvalipe kamlomas te muro dad abachavlas kathe. Zurales nasul hatyaripe sas, kasave uzhes hatyardom, de kanchi nashig gindisardomas pa leste kavera. Pala kodi aba haj zhanglomas te rovav, de nas ma vrama, ke avle e amala.

Muri moshtoha dej aba das vorba pa lende. Aba shundam o glaso. Mura moshtoha daki pheny avlas haj laki dej. Na pa buteste mure dadesko dad, haj mure dadeski dej avile. Mura mamija po pato besaldam, lasa kadi e bida chi dikhel

mishto, haj vi kashuki. De anda kadi vi volj kamelas te zhutil variso. Pala kodi zurales but butyi si lasa, ke ande lake kan trubul te cipisaras, sar zhan e butya te keras vi kodi te na zumavel te kerel khanchi.

Mura moshtoha daki dej ando kolopo avilas, anglal vi ek por si pe late. Tele las e gada, haj vi dicholnas e surre bala. Duj bare kale jakha si la, galbeni mubura. Si kana izdral lako shero. pe la pelas mure dadeski taska te phandel andre, ke voj hatyarel kadal butya. Vi kerdas.

Mura moshtoha dakephenyake haszno chi lam. Maj phuri kathar muri moshtoha dej, ek cerre thulyi, cini haj kasavi musura si la sar jekha papushake. Zurales but vorbil, rovel haj sakones angalyi das. Vi me phares skepisajlom, pa lake chucha. Kana tele beshlas, lake mas tele pelas pe lake pulpi – te phendav variso pa muro papo: voj kothe assilas, tordyindos, pasha mura mamijako pato, haj shundas peske bidi. Anglales anda muro dad rovelas, pala kodi anda peske bidi rovelas lako shero dukhalas. Muro papi chi phendas lake khanchi. Muro papo chi mishkilas pe pasha muri mami. Chi jokhar cha shundom, te del duma, de kana intya diklom, kothe diklom, ande kodo kolco, so lokhes andre tunyarilas, sar gelas e pala mizmeri feri pe lesko chikat, haj pe lesko nakh pelas. Variso galbeno nuro, peske jakheski gropa taj peske musurako telaluno ando ushalin pelas. Feri pe peske jakhengo mishkipe dicholas variso, anda kodi sako mishkipe dikhel ande soba, choral.

Avilas mura moshtoha paki pheny, peske romesa. Kadales Vili bacheske kharav, ke kado lesko anav. Va-

riso naj phari dosh si pasha pesko phiripe, haj anda kadi phiravel pe jekhesko punrom aj thulyi papuchi, anda kadi shaj najisarel ke chi trubul te zhal ande butyako tabori. Ambrolako shero si les, opre bulho, haj kushlo, phasa peski falka maj san. Patyivin leske vorbi ando nyamo, ke angla kadi grasteski oficija sas les, vi nyevipe iskirilas. Andre beshlas andek skamin, s peske punre vorta avri lungosardas, haj peske vas kaj jekhavreste mordas haj phendas amenge pa amende nas slobodo vorbi nakhen maskhar e nyamcura haj mashkar e phralikhane thema. E nyamcura sar o Vili bachi phendas opre pinzhardine pengi chorri pozicija po placco. Kaj maren pe. Kodi gindisardas, ame peshctake bibolde zhutisaras, e nyamconge, ande kodi maj, lashi pozicija zumaven te keren pe amari morchi kathar e phralikhane thema, kon sogodi vi zhutina ame. Kade phendas maj dur ek cini vrama mangel amendari sar e butya tele zhan. Pe soste muro dad phuslas lestar, shajke avela tehara e andre kharimaski herija, vady xoxaven, chi te na zhal ande butyako tabor. Pe kadi phendas: na, sartena nh. Phendas voj patyal muro dad na pa but khere avla. Ande deshu dujto chasura sam kade das duma, haj feri peske vaj mordas inke vi kodi pashe shutas: te dasas o del kade te patyav ande mura ginduri, sar ande kadi, atunchi chi avalas kasavo chorro. Inke kamlas te phenel maj dur, de muri moshtoha haj haj laki dej, meg kerdine la taska, haj muro dad opre ushtyilas, pa lesko tabor, te zumavel la taskako pharipe.

Maj palal mura moshtoha dako maj phuro phral, Lajos bachi reselas. Peske vorbenge bari patyivsi ande

amaro nipo, de chi zhanav sostar. Ande shtare jakhenge kamlas te vorbil mure dadesa. Kade lom sama, mure pades azbal kadi, de chi kamel te azbal les, feri sigo kamel te vorbil lesa. Atunchi man khardas kote peste. Kodi phendas kamel te vorbil manca ek cerra. Pesa ingerdas ande la sobako kolco, kothe tordyadas man kajo shifonyi, pesa ande jakha. Kodi phendas, sar zhanav, voj tehara mukel amen. Phendom, zhanav atunchi kodi kamelas te shunel, mandar sar avo bi lesko. Kodi phendom, de azbadas man kado pushipe, nasules. Haj inke phendom sigo, zuralas. Pe soste feri shero kerdas.

Pala kodi but butya phendas manga. Kodi phendas, mure trajosko chaso, so si e bi gindesko, baxtalo, shavoresko bersh, kathe gata avla. Kodi gindil me inke chi gindisardom pe kadi. Phendom na. Kade phendas maj dur, voj kade gindil mez hanglom kadi phendom ola. Phendas mange, voj zhaltar haj bi lesko ashol, muri moshtoha dej, de o nipo gama lel pe ame, vatunchi feri me avo lake. Phendas angla vrama, trubul te baruvav opre. Haj phendas muro trajo chi zhala kade sar gelas, ke vi phenel mange haj vi kade vorbil manca. Kade das duma, vitu ande biboldengo trajo san, haj phendas kado trajo, aba but bersh marel ame, sar o del kerdas anda phurenge bezexa, pe amende haj feri lestar shaj zhukaras o kegyelmo, voj kodi zhukarel amendar, ande kadi chorri pozicija savorazhene te tordyuvav, pe kodo than so voj sikadas amen. Mange lestar shundom ando nipo me turbuj tavan o mursh. Haj pushlas mandar hatyarav ande mande zor, chi hatyardom leske gindura, so pa bibolde,

pa bezexa, pa lengo del phendas, vatunchi xutyildine man leske vorbi. Kodi phendom ova. Mishtoj phendas, zhanglas pa mande godyaver shavo som, haj lossal kodoleske. Akanak peske najenca, xutyildas muri falka, pe kdrando glaso kade das duma. Tyo dad pe lunge droma zhal. Rudyisardan anda les Sas ande leske jakha variso zuralipe, haj, shajke kado ushtyadas opre ande mande o nasul hatyaripe anda muro dad, ke me pe kadi chi gindisardom. Ande mande opre ushtyadas haj kade hatyardom, trubuj te skepisalyav kadalestar, haj phendom leske, na av mancd phendas.

Ande amari bareski soba trubusardas perdal te zhav lesa. Kathe rudyisardam. Lajos bachi anglunes, cini kalyi stadyi shutas pe lesko shero, kothe kaj kushlyon leske surre bala. Vi mange manca trubusardas te anav anda angzuni soba muri stadyi. Atunchy ek kazyi ginadyi las avri anda desko zubuno, anda opruni posoty pale las avri peski jakhengi glazha. Pala kodi opre ginadas o rudyipe, mange pala les trububardas te phenav. Anglunes mishto gelas, de maj palal ande kadi butyi andre khinyisardom, haj vi kodi azbadas man chi ek vorba chi hatyardom anda kodol, so devleske phendam, ke leste heberikanes trubul rudyisaras, haj me kadi shib chi pinzharav. Kade hody te zhanav so phenel, pe Lajos bachesko mujesko mishkipe trubusardas te dikhav. Kado strajino shibako glaso assilas ande mande, hajinke so ame phendam. Vi ek kado Lajos bacheske phike opre pe felyastra perdal diklom: e maj bari shej atunchi sidyardas opre pe amaro so opre si, po gang, kaj beshen. Kodi patyav vi dilyajlom ando rudyipe. Kana phendam o

rudyipe dicholas pa Lajos bachi lossal, haj kade hatyardom vi kerdam variso anda mure dadeski butyi maj mishto sas kade.

Palpale gelam andre vulycaki soba, andre tunyarilas. Savorazhene andre gelam andre soba. Aba khinyardas man o baro glaso. Aba avrichurindas la thuvalyako thul, mure jakha. But trubusardas te xastyij. Mura moshtoha daki dej mesalya shutas. Amare xamaskura voj andas andre, ande peski taska. Vi mas andas, pa kalo piaco. Kadi inke majanglal, kana avilas atunchi phendas. Muro dad vi avri potyindas lake, anda peski morchuni taska. Aba savorazhene tele beshlam te xas, kana avilas o Steineri haj o Fleischmann bachi. Vi von mure dades kamline dyes te den, ke muro dad zhaltar. O Steiner bachi kodi manglas khonyik te na ushtyen opre. Kodi phendas Steiner som, feri te beshen. Peleske punrechorre shlyapa: talal pesko puterdo mashkaresko dicholas lesko baro per, haj andelesko muj kothe sas e nasul, sungaki thuvalyi. Baro: lolo shero si les. Fleischmann bachi kaveri, ke voj si cino, haj uznoj, haj leske bala parne, leski morchi surro. Bi vorba kado tordyilas pasha Steiner bachi, haj peske vas mordas kade dicholas. Anda Steiner bachi. Pe kadi chi zhanav mishto, e duj phure sakana kethanej, de naj kasavo pushipe ande soste jekh hatyaren. Pala jekhavres vas dine mure dades. O Steiner bachi vipesko dumo malavelas. Phure shaveske akhardas, vi peski dulmutani pherasa phendas: – Feri tele sheresa. Phendas pe soste o Fleischmann bachi vi shero kerdas, hody pe me, haj, pe terni romnyi (sar mura moshtoha da akhardas) sama lela lela voj. Peske cine jakhenca jakha marlas. Pala kodi kaj

pesko per cirdas, haj angalyi das mure dades. Kana geletar vorbinas, haj thuvalya penas. Aba feri ek-ek musura avilas karing mande, maj feder mura moshtoha dake dejako galbeno, kokalalesko shero, sar pa sako charo grizhil pe. Pala kodi o Lajos bachi shutas peske angla peste, ke voj chi manggel anda mas, ke kodo balesko si, haj nashtig xal anda les ke tiltil o patyalipe mura moshtoha dake phenyake thulo muj si, mishkimaski falka, haj assvajimaske jakha: maj e Vili bachesko shero vazdyilas ande lolyi phabardyako nuro: maj dur seroj inke pe Lajos bacheske vorbi, ande soste e devles manglas, hody pale kaj nipoški mesalya te beshas savorazhene, ande pacha, ando kamipe, ando sastype. Mura dades chi diklom, haj pa muri moshtoha dej kattyi ashundom, pe la maj but dikline sar pe muro dad, haj vi lako shero dukhalas, haj pushline latar, chi kamel drab te lel andre. Vi pe muri mami trubusardas te lav sama, ke palpale trubusardas te tradav kaj pesko pato pala kodi sakon o pre ushtyiline kathar e mesalya. Atunchi dine dyes maj palal. De muri mami haj muro pap haj anglal geline, sar mura moshtoha dake nipura. Anda kadi ratyi kodi asshilas ande mande so muro papo kerdas, kana pesko cino shero kothe shutas, kaj mure dadesko zubuno sigo pe lesko kolyin. Pala kodi sigo gelas avri, haj cirdas mura mamijaki kuj. Sakon droma puterdine lenge. Pala kodi vi man angalyi dine, haj chumidine man. Cha shundom khanchi glaso ke savorazhene geletar.

Forrás:
Kertész Imre: *Bizhelyakípe*
(Sorstalanság)
Fordította:
Rostás-Farkas György,
Ifj. Rostás-Farkas György.
Aranygolyó Kiadó, Bp. 2004

A ló okos

Sáfar Sándor és Wuscher Anna gyűjtése - 2. rész

parasztoknak, ha sánta a lóva, sántának, ha kehes, kehesnek adja el. Ha a paraszt azt mondja, hogy egészséges a lóva, akkor azt el kell hinni.

Na, végre megérkezett a vásárba. Nézelődik. Lassan már harmadszor járta végig az egész vásárt, de paraszt helyett csak kupeceket és cigányokat látott mindenütt. Ők aztán ragadtak Cinora. Nevezték barátomnak, testvéremnek és mindenképpen rá akarták beszélni a lóvásárlásra. Cino azonban ismerte a csíziót. Nem hagyta magát becsapni. Nem vitatkozott, mert békés természetű. Csak annyit mondott: Nincs szándékában vásárt csinálni. Pénzt sem hozott, csak nézelődik, mert szereti a lovakat. Olyan lelkesen dicsérték a szerencsétlen gebéiket, hogy a lovak között járatlan ember azt hitte volna, csupa versenylovat árulnak ma a vásárban. El is nevette magát, amikor azt gondolta: ezek az árusok a meztelen csigát is hátsóként tudnák eladni nyálas beszédükkel. Már azon volt, hogy itt hagyja az egész bagázst, amikor a harmadik sor végén meglátott egy szegény parasztot. Görnyedezett egy gyönyörű fehér ló mellett. Cinonak megdöbbant a szíve. Ez lesz az én lovam. Gyönyörű állat.

– Venni vagy eladni akarsz Cino! – figyelmeztette az apja hangja. Pedig Gubák nem volt a közelben, csak olyan sokszor figyelmeztette Cinot arra, hogy másképpen viselkedik az, aki venni akar és másképpen az, aki eladni. A sok emlegetés után már csak ez a beszéd maradt meg Cino fejében. Venni vagy eladni akarsz? – A kellő pillanatban mindig beugrott a fejébe. Most is. Felvette hát a kíváncsú pafáját és odalépett a paraszthoz. Köszönt.

– Adjon Isten gazduram!
– Neked is. Mi járatban vagy?
– Lovat akarok venni. Most éppen ezt mustrálgatom.

Máskor ilyenkor már lesimfölte a lovat. Összeszedte a meglévő, sőt nem létező hibáit is. Most azonban nem emlegette semmi hibáját, csak körüljárta, nézegette, amit ilyenkor nézni szokás: a lábát, a fogát, az állását ... Hogy miért nem emlegetett hibát? Én

gos égig. Végig vágatott a madarak országútján. Csillagról csillagra ugrott, végül mint a madár szállt le vissza a falunk határáig, besétált a házamig, az istálló ajtóban megállt ...

– Elég a dicséretből! Arról beszéljen, hogy már maga is eltanulta a csíziót. Milyen hibáját varázsolta el a lovának?

– Becsületes ember vagyok én, kérem. A Csillagnak nincs semmi hibája.

– Akkor nem kell dicsérni. Azt mondja el, hogy miért akarja eladni a lovat! Miért hozta ki a vásárba?

– A szükség, fiatalúr.

– Milyen szükség?

– Beteg a legkisebb fiam.

Nincs pénzem orvosra, patikára. Nem élném túl, ha ... ha ... elmenne.

– Cino megsajnálta a szegény parasztot. Látott ő már a közelben elég nyomorúságot.

– Mennyit kér a lóért?

– Olcsón adom, csak húszezer forintba mondom.

Cino nem válaszolt rögtön, gondolkodott. Ez a paraszt vagy nagyon buta, vagy mégis rejteget valamilyen hibát. Az is lehetséges, hogy tényleg nagyon szorítja a baj. Becsületére mondja, hogy egészséges a ló, vagy csak ismeretlen a vásárban?

– Tudja, mifelénk ilyen lóért a dánok négy Trabant árát fizetik.

– Hol vegyek én most dán kupecet? Mindjárt szétszéled a vásár. Pénz nélkül nem mehetek haza. Meglátja, áldani fogja még a nevemet ezért a lóért.

– Rendben, megveszem a lovat. – Zsebre nyúl és kiszámolja a húszezer forintot.

– Isten áldja meg, adjon magának szerencsét! Vigyázzon a Csillagra!

Cino másodszor is elővette a pén-

nem is tudom, hogyan mondjam. Olyan sajnálnivaló pafája volt a parasztnak, nem akarta megbántani.

– Vegye meg a fiatalúr ezt a lovat. Nem bánja meg. Ez olyan, de olyan ló, hogy nem találja párját, nemcsak a vásárban, de hét megyében sem. Csillag a neve, mert csillag a jegye a homlokán. Úgy, de úgy szalad, mint a ... mint a ... Táncol, ha meglovagolják. A múlt nyáron felrúgtatott velem a csilla-

zes zacskóját, kiszámolt még húszezer forintot. Följebb pöccintette a kalapját és a paraszt markába nyomta másodszor is a húszezer forintot.

– Ezt a pénzt a jókívánságáért, meg azért adom, hogy gyógyuljon meg az a gyerek. Vegyen neki sok tejet!

A paraszt majdnem kezet csókolt Cinonak, de ő nem hagyta. Nem állhatta a hálálkodást. Úgyis csak annyival segíthet az ember, amennyivel tud. Aztán egy *Isten áldja meggel* elbúcsúzott.

A piac széléig kötőféken vezette a lovat. A piacon kívül felült rá és hagyta, hogy arra menjen a ló, amerre neki tetszik. Nem félt, hogy haza megy a gazdájához, mert a ló megérzi, ha szeretik. Ilyenkor szót fogad, hűséges, igazi kezes bárány. Főleg mindig jót akar a gazdájának.

Csillag prüszkölt egyet, felemelte a fejét és szárnyalt, mintha csak madár lenne, nem pedig ló. Felrepült a levegőégbé, megindult a madarak országútján. Vágtázhatott már talán száz, sőt ezer kilométert Csillag, amikor észrevette, hogy Cino lazára fogta a gyeplőt.

– Álmos vagy? – szólt hátra a gazdájának.

– Elálmosodtam.

– Nem csoda. Már harmadik napja vágtázunk egyfolytában. Tudod mit? Öleld át a nyakamat! Borulj rám. Ne félj, nem fogok vágtázni. Elringatlak. Nyugodtan alhatsz. Csak arra figyelj, hogy szépet álmodj.

Cino nem kérte magát. Átfogta a ló nyakát, hozzá simult. Azon nyomban elaludt. Szépeket álmodhatott, mert folyton-folyvást mosolygott. Két nap, két éjszaka kellett, hogy kialudja a fáradságát, mármint a gyaloglás és a vágtázás fáradságát. Egyszer csak kinyitotta a szemét. Csillag szólalt meg elsőnek.

– Jó reggelt! Szépet álmodtál? Látam, hogy mosolyogtál alvás közben.

– Ha tehettem volna, még most sem ébredtem volna fel, olyan gyönyörűséges álmot láttam.

– Kiről, miről álmodtál?

– Eleinte csak gyönyörűséges tájakat láttam, mezőket, házakat, tanyákat, templomokat. A szép füves mezők tele virággal. Szinte biztattak, hogy kaszáljak egy-egy sort Neked.

– Szép gondolat.

– Később álmomban szedtem egy

csokor margarétát. Vigyáztam rá, mintha csak lánynak szántam volna. Pipacsot is szakítottam, de annak rögtön lehullott a virága, ezért nem veszkölődtem vele. Amint tovább mentem egy csodálatos fenyőerdőhöz értem. Nálunk ilyen fákat csak karácsonykor láttam. Az egész vidéket elborította a fenyő szaga. Éles levegőt éreztem. Gyorsan szedtem a levegőt, hátha többet ilyen vidéken nem járok. Már éppen kezdtem megszokni a jó levegőt, amikor megpillantottam egy hatalmas szarkalábon forgó kastélyt. Megörültem neki.

– Aztán?

– Aztán felébredtem.

– Cino! Neked nem jövőbelátó asszony volt az anyád? Akkor az ő tudományából ragadt rád egy kevés. Megálmodtad, hová megyünk. Látod, már meg is érkezünk a füves mezőre. Aztán, ha megálmodtad, szállj le, mozgasd meg a csontjaidat és szedj egy csokor virágot! Pipaccsal ne veszköldj, akármennyire tetszik, mert az lehullik, mint álmodban.

Cino leszállt, lépegetett, hajladozott, futott egy keveset. Megszedte a csokor virágot. Visszaült Csillag háttára. Hamarosan elértek a fenyőerdőhöz. Cino most is szívta a jó illatot. Hanem most figyelmesebben nézegetett, mint álmodban. Meg is pillantotta a fenyőerdő közepén a gyönyörűséges szarkalábon forgó kastélyt. Csillag leszállt a kastély elé.

– Na, ezt jól megcsináltuk Csillag. Mehetünk visszafelé. A kastély forgását nem tudjuk megállítani. A szarkaláb állandóan forgatja.

– Azt csak bízd rám! Fogd erősen a gyeplőt és egyenesen ülj, mint a cövek, a többi az én dolgom.

Ahogy ezt kimondta Csillag, már lassan emelkedett is a levegőégbé. Nem húzott fel az egekig, csak a kastély kapujáig, ami azért elég magasan állt. Cino meg csak nézi, nézi, hogy mi lesz ebből, mert a kastély arra forgott, amerre az óra, Csillag meg az ellenkező irányba szálldogált. Vagyis, hogy a ló szembe ment a kastély forgásával. Hanem egy alkalmas pillanatban Csillag egy szökkenéssel beugrott a kapun. Rögvest kinyílt a belső nagy üvegajtó. Pár lépés és egy hatalmas teremben találták magukat.

A trónon ült egy meglehetősen öreg király. Honnan tudták, hogy király? Hát a fején volt a korona. A ruhája is parádés, piros bársony, meg selyem. A király mellett ült egy gyönyörűséges királykisasszony. Aranyszínű hajától fénylett az egész palota. A szeme gyönyörű kék, mint a búzavirág.

Cino leszállt a lóról és gondolkodás nélkül nyújtotta a csokrot a királykisasszonynak. Nem mondott semmit, mert elakadt a szava. Nem jutott eszébe, hogy mit is kellene mondania. A királykisasszony elvette a csokrot. Még meg is köszönte.

A király úr megszólalt.

– Mi járatban vagy te legény? Csak nem lánykérőbe jöttél?

– Köszönöm a fogadtatást, a kérdést, de én csak egy cigánylegény vagyok. Ilyen gyönyörűséges királykisasszonyra rá sem merek nézni, nem-hogy feleségül kérn.

Ezt mondta Cino, de azt gondolta, hogy a szép korszó is lehet üres. Mit kezd otthon a lánnyal, ha dologtalan és mellette még divatozni is akar. Majd kitapasztaljuk a dolgot. Nem kell elsielni a házasságot.

– Hogy hívnak?

– Cino.

– Akkor most azt beszéld el, hogy miért jöttél.

– Szolgálatot keresek. Királyi udvarban sokat tanulhat az ember.

– Mihez értesz, mihez van kedved?

– Udvaros lennék szívesen, bár én tudok írni, olvasni is.

Azt nem mondta, csak gondolta, hogy udvarosként mindent láthat a királyi palotában. Néha még a királykisasszonyt is láthatja, megfigyelheti.

– Mit kérsz fizetségül?

– Hát ... Erre még nem is gondoltam. Eddig még nem cselédeskedtem senkinél.

– Márpedig én most akarom tudni, mit fizetek a munkáért.

– Hiszen mondhatom. Szeretnék egy gyönyörű, aranyos, gyémántos nyergét, hogy ne szőrén kelljen ülnöm a lovat. Aztán, ha már kívánhatok magamnak, a lovam is megérdemli, hogy neki is kívánjak valamit.

– Aztán, mit?

– Nem vagyok nagyigényű. Csak

egy tisztességes, elfogadható helyet kérek neki valamelyik istállóban.

– Ha nem kérnéd, is elhelyeztem volna. A magam lova mellett lesz a helye.

– Köszönöm – mondta Cino és már fordult volna kifelé az ajtón.

A király azonban utána szólt.

– Éhesen nem lehet dolgozni. Én is éppen reggelihez készültem. Menjünk együtt az ebédlőszobába.

– Ha reggelizni akarunk, miért az ebédlőszobába megyünk?

– Most nem érek rá magyarázkodni. Odamegyünk, ahová én mondom.

– Legyen – hagyta rá Cino.

Beléptek egy szobába. Középen egy asztal, két szék. A királykisasszony bizonyosan a konyhában szokott reggelizni – gondolta. Az asztalon tányérok, több is, kanalak, kések, villák.

Jött egy cifraruhás szolgál. Hozta egymás után a sok ételt. Mindig mondta, hogy mi van éppen soron, úgy, mint a lakodalomban, csak nem beszélt olyan sokat.

– Forró csokoládé – tette le az első poharat.

– Nálunk ennek kakaó a neve.

– Nem mondunk véleményt! – figyelmeztetett a király.

– Lekváros kalács.

– Anyám ennél jobbat süti.

– Mit mondtam Cino?

– Igaz.

– Mustáros szeklice ... tejszínes szeklice ... májas, hájas krém.

– Naccságos király úr! Szóljon már ennek a kínáló embernek, ha én végig eszem ezt a sok piz-paszt, elrontom a gyomromat és nem tudok enni egy falatot sem az igazi jóféle reggeliből.

– Nem is kell, mert ez volt a reggeli. Nincs más.

– Akkor köszönöm a vendéglátást. Én már jól is laktam. – Nem mondta, hogy csak gondolta, hogy vehetett volna az úton valami jóféle kolbászt, szalonnát, hogy kitarson a szolgálat ideje alatt.

Reggeli után azonnal nekilátott a dolognak Cino. Söprögetett, lapátolt, talicskában tolta a sok szemetet. Sietett, hogy estére még maradjon egy kis ideje Csillagra is. Megetesse, lekefélje, megsimogassa ... Persze meg nem állhatta, hogy a király lovát is meg ne simogassa, mert feneszép állat volt.

Beszélt is a király lovához, de az nem válaszolt. Csillag árulta el, hogy Fecske névre hallgat.

A sok munka után fáradtan feküdt le Cino Csillag elé a jászolba. Aludt, mint a tej.

Reggel, amint felkelt a nap, bevilágított az istállóba. Jól kiokoskodta a király, amikor megépítette az istállót: ne henyéljen a cselédség! Cino gyorsan felkelt, megropogtatta a csontjait ki-mosta szeméből az álmot. Reggelizni sem ment. Megenni azt a sokféle piz-paszt nagyobb munka, mint az udvari teendők. Ma az istállóban kezdte a munkát, kiganajozott, etette a lovakat, vakarta, simogatta ...

Dél is lehetett már, mikorra kívülre került az udvarba. Látja ám, hogy a királykisasszony a kerítés mellől leselkedik. Cino közelebb ment hozzá.

– Hát Te mit keresel itt?

– Téged. Már tegnap is itt voltam egész nap. Nézttem, hogyan dolgozol.

– Ellenőrzés???

– Hogy gondolhatsz rólam ilyen gonoszszágot? Megtetszettél az első szempillantásra: a gyönyörű, nagy, barna szemed, a formád, a dolgosságod. Elveszel feleségül?

– Hadd nézzelek! Nemcsak a formádat, hanem a dolgosságodat is. Itt ez a vella. Fogd marokra és gyűjtsd petrencébe a szénát – kérte Cino.

A királykisasszony feltúrta a ruhaujját, a derekához csomózta a szoknyáját és úgy dolgozott, hogy öröm volt nézni. Szegény embernek való feleség, ügyes, dolgos – gondolta Cino.

Amikor Csöpi – így hívták a királykisasszonyt – befejezte a munkát, megint csak azt kérdezte:

– Elveszel feleségül Cino? Még nem feleltél.

– El. Éppen hozzám való vagy. Én nem sorolom el a szépségedet, mert elbízod magad. Hanem volna egy pár kikötésem a házasság előtt. Ne járj, ne leskelődj utánam, mert azt nem állhatom. Aztán velem kell jönnöd az én családomhoz. A királykisasszony ruháidat, a koronát felejtsd el, mert ott-hon kinevetnének, csúfolnának. Járj olyan göncökben, mint a többi cigányasszony. Elhiheted, Te úgy is szép vagy.

Még hátra volt a harmadik napi

munka. Csöpi ahogy ígérte, nem leskelődött. Munka után harmadik este Cino jelenti a királynak, hogy kitelt az esztendő, most már mehet az ellenőrzés.

– Nem kell Téged ellenőrizni fiam. Tudom, hogy becsületesen dolgoztál. Itt a fizetség, az aranyos, gyémántos nyereg, mehatsz Isten hírével.

Cino megdermedt. Nem találta a beszédet. Mit mondjon a lánykérésről. Csöpi bátorította meg azzal, hogy kétségbeesett pafával melléje lépett. Akkor megszólalt Cino.

– Felsőges király úr! Most már ismerem a lányát, a királykisasszonyát. Ha megkérem, hozzám adja-e feleségül?

– Ha ő is akarja, adom. Aztán itt maradtok, vagy elviszed a feleségedet?

– Elvinném, mert nálunk az szokás, hogy az asszony megy az ura után. Ha férfi vőnek áll, nem számíthat becsületre a családban.

– Akkor induljatok. Hozománynak adok egy szekér aranyat és két hátaslovat. Éljetek békében. Minden évben legalább egyszer, karácsonykor látogassatok meg.

Két hétig tartott, amikor hazaértek. Örömmel fogadta őket az egész rokonság. Megvették a faluban a legnagyobb házat. Megnagyították az istállót, mert Cino rögtön vett nyolc lovat. A dánok mindennapos vendégek voltak a háznál, mert megszorodtak az eladnivaló lovak. Olyan jól megy Cinonak és felségének a sora, hogy már vettek egy fehér Ladát is karácsonyra, azzal mennek le az apósukhoz, a király úrhoz.

Még azt nem is mondtam, hogy valamennyien ismeritek Cinot és a feleségét. Csak nem gondoltátok róla, hogy királykisasszonyka, mert szót fogadott az urának és úgy öltözködik, mint a többi cigányasszony. Ő Csöpi.

Minden szavam igaz, amit elmondtam.

Mesélő:
Rostás Gusztáv (55 éves)
Szarvas, 1992

– vége –

ÖNKÉNTES TEVÉKENYSÉG LEHETŐSÉGE KÜLFÖLDÖN CIGÁNY FIATALOK SZÁMÁRA

**A Roma Gadje Párbeszéd az Önkéntes Szolgálat
azoknak a 18–30 év közötti fiataloknak a jelentkezését várja,**

- akik Nyugat- és Közép-Kelet Európában szeretnének önkéntes tevékenységben részt venni,
- akik nem riadnak vissza a kihívásoktól, nyelveket akarnak tanulni és megismerni más kultúrákat, embereket,
- de legfőképpen azokra számítanak, akik segíteni akarnak másokon, akik jobbra és szebbé akarják tenni világunkat.

A Roma Gadje Párbeszéd az Önkéntes Szolgálat (RGDTS) nemzetközi önkéntes szervezet keretében **cigány fiatalok számára nyílik lehetőség önkéntes tevékenységben részt venni Európa több országában.** Az önkéntességen keresztül a fiatalok idegen nyelveket (olasz, német, francia, angol stb.) sajátíthatnak el, hasznos tapasztalatokat gyűjthetnek más népek kulturális sajátosságaiból, megismerkedhetnek társadalmi kihívásokkal, szolidaritást vállalhatnak nemzeti kisebbségekkel.

Az önkéntes tevékenységek a legkülönbözőbbek:

- gyermekek és fiatalok tanítása, számukra szabadidős programok szervezése,
- sérült gyerekek, fiatalok és időskorúak gondozása, ápolása, számukra programszervezés,
- hajléktalanokkal, menekültekkel, betegekkel, kisebbségben élőkkel való foglalkozás,
- régészet és műemlékmegőrzés,
- környezetvédelmi programok és tevékenységek,
- oktatási, képzési programokban való részvétel,
- antidiszkriminációs programokban való tevékenység.

Mely országokban lehet az önkéntes tevékenységben részt venni?

Olaszország, Ukrajna, Románia, Franciaország, Nagy-Britannia, Németország, Dánia.

A program folyamatosan, egész évben működik. Az önkéntes tevékenységek időszaka országonként változó, erről személyesen vagy telefonon adnak felvilágosítást.

A program keretében az önkéntesek részére, a szolgálati időszak alatt az oda-vissza utazást, az étkezést, a szállást, a biztosítást és a zsebpénzt az RGDTS fizeti.

A program támogatói: EU Youth in Action, Brüsszel; Amerikai Evangélikus Egyház, Chicago; Holland Protestáns Egyház, Utrecht; Stiftung EVZ, Berlin; Református Szeretetszolgálat, Budapest

Elérhetőségek:

Lakatos György, RGDTS koordinátor; Telefon: 06 (1) 460-0707 vagy 06 (30) 611-1206;
e-mail: romanoglaszo@freemail.hu

Kapcsolódó további információk: www.rgdts.net

OLVASSUNK MAGUNKRÓL!

Kedves Olvasóink!

Ezúton is szeretnénk megköszönni érdeklődésüket lapunk iránt. Örömmel tapasztaljuk, hogy olvasóköreink folyamatosan bővül, s lapunkat egyre többen olvassák honlapunkon (www.lungodrom.hu) keresztül is.

A nagy érdeklődésre való tekintettel új kezdeményezést indítunk **Olvassunk magunkról!** címmel.

- Szeretné megismertetni települése hagyományait másokkal is?
- Ismer szakmai és regionális összefogást, a szervezetek közötti együttműködés kialakítását szolgáló modellértékű programokat?
- Kulturális programon vett részt és jól érezte magát?
- Példaképként tekint valakire, aki életpályájával mások számára is minta lehet?

Fesztivál, falunap, képzési program, szakmai együttműködés?

Írjon róla, hogy mások is megtudják!

Várjuk olvasóink írásait a településükön, a megyékükben, a régióban történő eseményekről!

Leveleiket, fényképeiket várjuk szerkesztőségünk címére:
5000 Szolnok, Aranka u. 3.

A Szerkesztőség

MEGRENDELŐ

Megrendelem az LD című roma lapot

..... példányban, az alábbi címre:

Megrendelő neve:

Címe:

.....

Előfizetési díj
egy évre: 3600,- Ft,
fél évre: 1800,- Ft,
negyedévre: 900,- Ft

*A megrendelőlapot és az előfizetési díjat
a szerkesztőség címére kérjük eljuttatni:*

5000 Szolnok, Aranka u. 3.

Telefon:

(06) 56/420-110

*Előfizethető rózsaszínű
postai utalványon.*

FELHÍVÁS

**Tatárszentgyörgyön,
a 2009. február 23-án történt tragédia során
egy öt éves kislány és édesapja veszítette életét.**
**Az eset során a család lakóháza
és minden vagyona megsemmisült.**

**Kérjük, amennyiben lehetősége van rá,
támogassa adományával az árván maradt családot.**

Adományát az alábbi számlaszámra utalhatja:

**Jakab Renáta, Tatárszentgyörgy
Örkényi Takarékszövetkezet Tatárszentgyörgyi
Kirendeltsége**

Számlaszám: 65500020-30038133-61000008

Antidiszkriminációs Ügyfélszolgálati Hálózat

A hálózatban részt vevő ügyvédek

Borsod-Abaúj-Zemplén megye

Dr. Kiss Éva
3527 Miskolc,
Széchenyi út 35.
Tel: 06 (46) 354-811

Dr. Főnyedi Béla
3980 Sátoraljaújhely,
Kossuth tér 5.
Tel: 06 (47) 322-955

Bács-Kiskun megye

Dr. Szente Zsolt
6400 Kiskunhalas, Tó u. 36.
Tel: 06 (77) 428-064, 423-612
Fax: 06 (77) 428-064

Baranya megye

Dr. Olt György
7700 Mohács, Kossuth u 51.
Tel: 06 (69) 510-315

Békés megye

Dr. Lipták András
5540 Szarvas.
Arató Pál u. 1/1.
Tel: 06 (66) 216-004

Csongrád megye

Dr. Simonné
Dr. Báron Zsuzsanna
6930 Makó,
Kálvária u. 94.
Tel: 06 (62) 219-015

Fejér megye

Dr. Dobai Lajos
8000 Székesfehérvár,
Börgyár út 2.
Tel: 06 (22) 313-463

Győr-Moson-Sopron megye

Dr. Karcagi-Mészáros Zsolt
9023 Győr, Hunyadi u. 13.
Tel./Fax: 06 (96) 442-968

Heves megye

Dr. Keindlné
Dr. Patyi Zsuzsanna
3360 Heves, Arany J. út 15.
Tel: 06 (36) 545-155

Hajdú-Bihar megye

Dr. Czakó Marianna
4031 Debrecen,
Kishegyesi út 38. fsz.
Tel: 06 (52) 541-657, 541-658
Mobil: 06-20/384-3853

Komárom-Esztergom megye

Dr. Kiss Juhász István
2800 Tatabánya,
Ságvári E. u. 15.
Tel: 06 (34) 323-185

Pest megye

Dr. Lázók Tibor
Dr. Várhelyi W. Péter
Budapest VII. ker.
Dohány u. 76. (OCÖ)
Tel.: 06-1-322-8903/115 mellék

Dr. Molnár Iván
2740 Abony,
Kossuth tér 1.
Tel: 06 (53) 360-135,
360-136/106 mellék
Fax: 06 (53) 360-064

Somogy megye

Dr. Kócsó József
7400 Kaposvár,
Szent Imre u. 14. 1/8.
Tel: 06 (82) 413-906

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye

Dr. Lőkös Eleonóra
4400 Nyíregyháza,
Hősök tere 9.
Tel: 06 (42) 407-468

Dr. Ferenczy Róbert
4600 Kisvárd,
Szent László út 57.
Tel: 06 (45) 421-523

Jász-Nagykun-Szolnok megye

Dr. Fancsalí Ágnes
5000 Szolnok, Szapáry út 19.
Tel: 06 (56) 420-110

Tolna megye

Dr. Sümegi Helga
7090 Tamási, Rácvölgy 7.
Tel: 06 (74) 474-977
Fax: 06 (74) 570-110

Nógrád megye

Dr. Farkas Imre
2660 Balassagyarmat,
Rákóczi fejedelem u 18.
Tel: 06 (35) 505-995
Fax: 06 (35) 300-782

Veszprém megye

Dr. Harcos Gábor
8200 Veszprém,
Szabadság tér 15.
Tel: 06 (88) 329-489

Zala megye

Dr. Németh Györgyi
8800 Nagykanizsa
Teleki u. 14.
Tel: 06 (93) 312-749

Vas megye

Dr. Kabay Gábor
9700 Szombathely,
Óperint u. 1.

